

Krzysztof Dzedzic

Space- rownik oleśnicki

© Copyright by Krzysztof Dziejdzic
Oleśnica 2023

Zdjęcia: Krzysztof Dziejdzic i Daniel Grodziński

Projekt okładki i projekt typograficzny: Michał Świerzawski
Na okładce wykorzystano zdjęcie Krzysztofa Dziejdzica.

Logo Oleśnicy i Biblioteki zaprojektował Michał Ruchel.

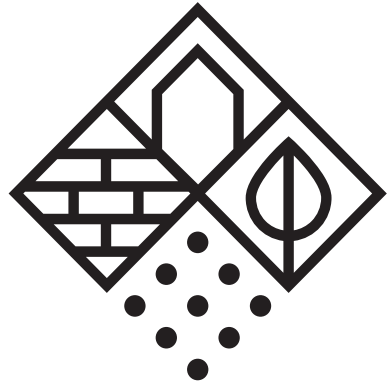
ISBN 978-83-958971-1-5

Wydawca:
Oleśnicka Biblioteka Publiczna im. Mikołaja Reja
ul. Reja 10, 56-400 Oleśnica

**Oleśnicka
Biblioteka
Publiczna
im. Mikołaja Reja**

Druk:
Drukmania s.c. N.Łuczak K. Łuczak
Daszewice , ul. Dolna 7d
61-160 Poznań

Krzysztof Dzedzic

Spacerownik oleśnicki

Foto: Krzysztof Działdziej

Od olch rosnących wzdłuż rzeki Oleśnica wywodzi się nazwa miasta.

Zapraszamy do miasta z duszą

Oleśnica, stolica powiatu oleśnickiego, to miasto w województwie dolnośląskim, położone na lewym brzegu rzeki o nazwie Oleśnica. Pod względem geograficznym leży na wysokości 152 m n.p.m. na Nizinie Śląskiej.

Wzdłuż wspomnianej rzeki rosną olchy. Są one do dziś potwierdzeniem etymologii nazwy miasta. Dawne nazwy Oleśnicy - Olesniz, Olesnicz, Olsna, Olse, Olesznica - zostały urobione od słowiańskiego wyrazu pospolitego `olcha`, `olsza`, do którego dodano końcówkę -nica. Powstała w ten sposób nazwa własna oznaczała obszar porośnięty olchami.

O przedlokacyjnej Oleśnicy wspomina dokument księcia śląskiego Henryka Brodatego „dan w Oleśnicy, w roku od Wcielenia Pańskiego 1230”. Jest w nim mowa o przekazaniu za zgodą księcia przez jego kanclerza i kanonika wrocławskiego (w 1232 r. został biskupem wrocławskim) Tomasza, proboszcza oleśnickiego kościoła św. Jana Ewangelisty, należącej do parafii wsi Lucień (to dziś już część miasta) Zygfrydowi w celu zasiedlenia na prawie niemieckim.

22 lutego 1255 r. książę wrocławski Henryk III Biały wystawił akt lokacji miasta Oleśnica na prawie niemieckim, w wariantcie zastosowanym w Środzie Śląskiej (łac. *ius sredense*).

Weduta Oleśnicy na miedziorycie Daniela Meisnera sprzed 1623 roku.

Najstarszy znany herb Oleśnicy znajduje się na pieczęci miejskiej przywieszonej do dokumentu z 1310 r.

Oleśnica była od 1294 r. częścią Księstwa Głogowskiego. W wyniku podziału dokonanego między 1312 a 1313 r. powstało Księstwo Oleśnickie rządzone przez Bolesława (Bolka). Po jego bezpotomnej śmierci, która nastąpiła pomiędzy 1320 a 1321 r., władanie nad księstwem przejął jego brat Konrad, który po ojcu Henryku III Głogowskim tytułował się „dziedzicem Królestwa Polskiego”. Jako Konrad I stał się założycielem oleśnickiej linii Piastów. „Wielka sława o nim rozchodziła się szeroko”, jak opisuje w „Kronice książąt polskich” Piotr z Byczyny. To za panowa-

Foto: Krzysztof Dziedzić

Wieżę są do dziś rozpoznawalnym symbolem Oleśnicy.

nia Konrada I wybudowano gotycki zamek z dwiema wieżami i ceglany mur obronny, co było oznaką wzrostu znaczenia Oleśnicy jako ośrodka rezydencjonalnego.

Oleśnica to warowny gród na „Szlaku Bursztynowym”, z bogatą i ciekawą historią, której naoczne ślady znaleźć można w zespole staromiejskim. Znakiem rozpoznawczym miasta jest jego sylweta akcentowana wieżami zamku, ratusza i kościołów. Tak jest współcześnie i tak było przed wiekami. Weduty Oleśnicy, które wyszły spod ręki dawnych rytowników (m.in. Daniela Meisnera, Christiana Wincklera, Matthäusa Meriana, Friedricha Gottloba Endlera), są tego potwierdzeniem.

Autor wydanej w 1970 r. monografii Oleśnicy w jej tytule określił ją mianem „miasta wież i róż”, nawiązując do wspo-

Foto: Krzysztof Dziedzić

W „mieście wież i róż” różanych krzewów nie może zabraknąć.

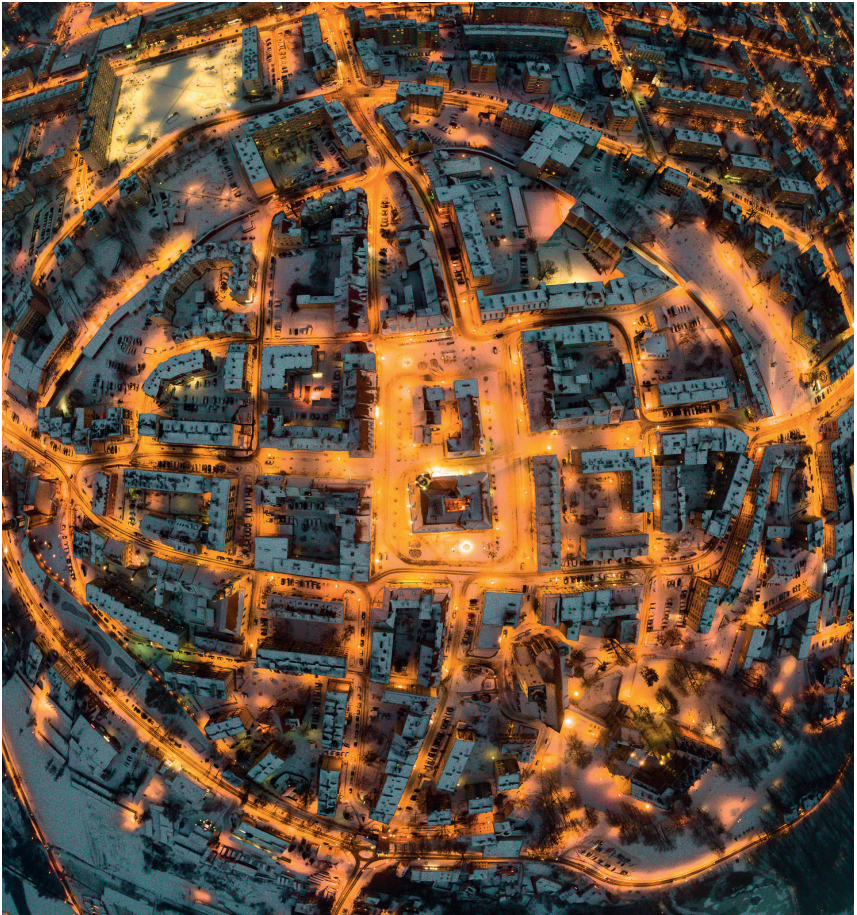
Zamek jest rozpoznawalnym zabytkiem nr 1 Oleśnicy.

w kościele zamkowym. Zaskakujące swoją pogodą róże zdobią malutki sarkofag zmarłej w wieku zaledwie trzech i pół miesiąca Eleonory Jadwigi złożony w Krypcie Wirtemberskiej. Ten właśnie kwiat jako pamiątkę z Oleśnicy zabrała ze sobą w dalszą podróż księżna Izabela Czartoryska, która zatrzymała się tu w 1816 r.

Dzisiejsi gospodarze miasta starają się, by róż w nim nie zabrakło. ukwiecając nimi obficie zieleńce. Róża jest inspiracją dla różnych inicjatyw, jak społeczna „Kawiarenka Pod Różą”, czy konkurs fotograficzny MOKiS „Oleśnica miastem róż”.

Drugie skojarzenie z Oleśnicą to obecność w nim zamku. Jest to dawna rezydencja książęca Piastów, Podiebradów i Wirtembergów, od 1885 r. siedziba następców tronu Cesarstwa Niemieckiego i Królestwa Prus. Wielu turystów, którzy zawitają tu po raz pierwszy, okazuje zaskoczenie, że widzą tak wielką i ciekawą historyczną budowlę. Zamek, będący w administrowaniu Ochotniczych Hufców Pracy, z roku na rok zyskuje dzięki prowadzonym w nim pracom konserwatorskim i otwiera się na turystów.

mnianej panoramy i wszechobecnych różanych klombów. Przyłgnęło owo miano tak mocno do tej miejscowości, że jest po dziś dzień oczywistym z nią skojarzeniem. A róże znajdziemy i w dalszej przeszłości Oleśnicy. Protoplasta oleśnickiej linii Piastów Konrad I został przedstawiony na pieczęci z gałązką róży. Piękny jej krzew widnieje na emblematycznym malowidle na emporze

Granice średniowiecznego miasta są do dziś bardzo czytelne.

Płyta z herbem Piastów oleśnickich (Księstwa Oleśnickiego).

Nowa Synagoga została spalona przez Niemców podczas „Nocy Kryształowej” w 1938 r. Upamiętnia ją tablica na murze obronnym przy dawnej Furcie Żydowskiej. Wart zobaczenia jest także Dom Wdów, stanowiący pierwotnie miejsce zamieszkania wdów po pastorach i nauczycielach.

Oleśnica kojarzyć się też może ze Starym Miastem, okolonym ceglany murem obronnym, z jedyną zachowaną spośród czterech bram miejskich – Wrocławską (niegdyś zwana Trzebnicką). Współczesny układ urbanistyczny starówki – forma okręgu, przebiegające szachownicowo ulice, duży prostokątny plac rynkowy (140x70 m) i 10 (pierwotnie 12) wychodzących z niego ulic - to pokłosie lokacji miasta na prawie niemieckim. To w obrębie zespołu staromiejskiego znajdują się zabytkowe obiekty – ratusz i świątynie: bazylika mniejsza pw. św. Jana Ewangelisty (kościół zamkowy), kościół pw. św. Trójcy, połączone kościoły pw. Najświętszej Marii Panny i św. Jerzego, a także kościół pw. Zbawiciela, który pierwotnie był synagogą, potem arsenałem, po czym znów stał się świątynią. Istniejąca jeszcze przed II wojną światową przy ul. Łużyckiej

Na starówce znajdują się dwa historyczne pomniki. Jeden z nich jest unikatem – to Kolumna Złotych Godów, upamiętniająca zawarcie małżeństwa przez księżącą parę. Drugi to stojąca przed ratuszem Kolumna Zwycięstwa, wzniesiona dla uczczenia zwycięstwa Prus nad Francją.

Swoją wkład w historię Oleśnicy miały panujące w niej dynastie książęce – Piastowie (do 1492 r.), Podiebradowie oleśniccy (do 1647 r.), Wirtembergowie z pierwszej linii śląskiej (linii oleśnickiej) (do 1792 r.) i Welfowie z „Nowego Domu Brunszwickiego” (do 1884 r.).

Niezwykłym dziedzictwem jest znajdująca się w kościele zamkowym, założona w 1594 r. przez księcia ziębicko-oleśnickiego Karola II Podiebrada, Biblioteka Łańcuchowa. To ostatnia zachowana tego rodzaju biblioteka w Europie Środkowej. Wspaniałych niespodzianek mamy w tej wielowiekowej świątyni więcej. Podziw budzi pełna finezji manierystyczna ambona, kreacja Gerharda Hendrika z Amsterdamu, nadwornego rzeźbiarza księcia Karola II (Powszechna jest opinia, że jest to jedno z najznamienitszych dzieł sztuki nowożytnej na Śląsku). Podziemia kościoła skrywają co najmniej dwie krypty – rodów Podiebradów i Wirtembergów. Tę drugą można zobaczyć, ale znajdujące się w niej sarkofagi i trumny cze-

Foto: Krzysztof Dziedzic

Tarczownik jest świadkiem piastowskich początków oleśnickiego zamku.

kają na renowację. Wyjątkiem jest sarkofag księcia Sylwiusza Nimroda, który w 2022 r. poddano pracom restauratorskim. To arcydzieło sztuki sepulkralnej zostało wyeksponowane w sąsiedztwie nagrobnego pomnika tumbowego księcia Jana Podiebrada i jego żony Krystyny Szydłowieckiej.

Trzeba wspomnieć, że Oleśnica była prężnym ośrodkiem drukarstwa, któremu początki dali w XVI w. Żydzi. Pierwsza drukarnia prowadzona przez Chaima Schwarza mieściła się w synagodze (dziś kościół Zbawiciela). Z tutejszych oficyn wychodziło wiele druków w języku polskim, m.in. „Nauka domowa” Jerzego Bocka (1670), „Spiżarnia duszna” Macieja Dobrackiego (1671), „Dyskurs o dobrych uczynkach” Adama Gdacjusza (1687).

Znana jest też Oleśnica wśród miłośników numizmatyki. Monety bito tu już za panowania Piastów. Najbardziej popularny halerz oleśnicki z XV w. przedstawia orła świętojańskiego ze wstęgą, motyw znany

z herbu Oleśnicy. Swoje monety, w tym złote dukaty i srebrne talarzy, a także dukaty medalowe i medale (projektowane m.in. przez Johanna Neidhardta), bili w różnych mennicach (m.in. w Ząbkowicach, Złotym Stoku, Oleśnicy, Wrocławiu) książęta podiebradzcy i wirtemberscy.

Dzieje Oleśnicy poznać można „w pigułce”, odwiedzając w zażytkowej kamieniczce izbę regionalną - lokalne muzeum, funkcjonujące pod nazwą Oleśnicki Dom

Foto: Krzysztof Dziedzic

Rzeźba Oli sportsmenki zachęca do fizycznej aktywności.

Spotkań z Historią. Możliwość poznawania przeszłości miasta daje powstała w 2014 r. Oleśnicka Biblioteka Cyfrowa. Warto też zagłębić się w lekturę najnowszej (2006) monografii pt. „Oleśnica od czasów najdawniejszych po współczesność”, którą napisali historycy Wojciech Mrozowicz i Przemysław Wiszewski. Baśniową opowieść o mieście

Foto: Krzysztof Dziedzic

Czasem do Mauzoleum Wirtembergów trzeba postać w kolejce...

odnajdziemy z kolei w legendach, spośród których bodaj najbardziej popularna jest ta o zamkowym alchemiku Pepełce. Historycznym tropem można pójść, korzystając z oleśnickich questów - „Śladami Podiebradów – książąt oleśnickich” i „Oleśnicka róża dla księżnej Izabeli”.

Patrzając na dzisiejsze miasto, trzeba mieć na względzie, że zostało ono poważnie zniszczone w czasie zaciętych walk Armii Czerwonej z Niemcami w styczniu 1945 r., w wyniku bombardowań niemieckich po wkroczeniu czerwoarmistów oraz wskutek wzniesionych i rozwijających się pożarów. Szacuje się, że zniszczenia dotknęły od 60 do 80% zabudowy. W takich warunkach przyszło organizować życie miasta Polakom, po tym jak Oleśnica znalazła się w granicach Polski i wysiedlono z niej ludność niemiecką. Polacy przybyli tu jako wysiedleni z ziem wschodnich bądź jako nowi osadnicy z pozostałych terenów II Rzeczypospolitej.

Pierwsza faza zajmowania Oleśnicy przez Polaków nastąpiła wkrótce po wkroczeniu Armii Czerwonej. Jako pierwsi przybyli tu 26 lutego 1945 r. kolejarze, aby obsadzić węzeł kolejowy. Formalne przejście miasta przez polskie władze administracyjne nastąpiło 7 lipca 1945 r.

Dzisiejszy obraz Oleśnicy zawdzięczamy w dużym stopniu pokoleniu nowych jej mieszkańców, którzy w latach 50. i 60. XX wieku wielkim wysiłkiem podnosili ją z ruin i remontowali. Dodajmy jednak, że ówczesne władze nie zdecydowały się na odbudowę niektórych ciekawych obiektów, zastępując je nowoczesną zabudową (przykładem jest pawilon handlowy w Ryнку).

Spacer po Oleśnicy można odbyć nie tylko w poszukiwaniu śladów przeszłości. Miasto szczyli się rozległymi terenami spacerowymi i rekreacyjnymi, na których można znaleźć relaks i wypoczynek. Wizytówką zie-

Foto: Daniel Grodziński

Oleśnicki Festiwal Cyrkowo – Artystyczny OFCA rozwesela Oleśnicę.

lonej Oleśnicy jest przede wszystkim park Nad Stawami, z rozbudowaną infrastrukturą rekreacyjną. Najdalej położoną częścią parku są Wodociągi - pozostawiony w stanie „dzikości” teren wzdłuż rzeki Oleśnica, przez który prowadzi chętnie uczęszczany szlak spacerowo-rowerowy.

Drzewa „opowiadające o starodawnych dziejach” znajdziemy w innych zielonych przestrzeniach – w parku Zamkowym i parku Książąt Oleśnickich.

Na trawiastych skwerkach przy pl. Staszica wypatrzyć można dzikie króliki. Te sympatyczne zwierzątka zadomowiły się w gęstych krzewach i stanowią swego rodzaju atrakcję. Nawiązuje do ich popularności wśród mieszkańców oleśnicka artystka - ceramiczniczka Kamilla Kasprzak, umieszczając ceramiczne króliki – jako nowy miejski symbol - w przestrzeni publicznej. W ramach akcji artystycznej „Królicze opowieści - oleśnickie króliki skaczą wyżej” (Oleśnicki Budżet Obywatelski) powstały płaskorzeźby z tymi zwierzątkami, które rzeźbiarka umieściła na różnych obiektach, m.in. na OBP i MOKiS.

Oleśnicę odwiedzić i zwiedzić warto o każdej porze roku. Ale są dni, kiedy poznawanie miasta można połączyć z uczestnictwem w atrakcyjnych wydarzeniach kulturalno-rozrywkowych. Taką oka-

Foto: Krzysztof Dziedzic

W Rynku czeka na turystów Ola z różą – ulubionym kwiatem oleśniczan.

zją są organizowane corocznie Dni Oleśnicy, Dni Europy, Noc Muzeów, Festiwal Cyrkowo-Artystyczny OFCA (pamiątką po jego kolejnych edycjach są całocienne murale), Międzynarodowy Festiwal Muzyki Organowej, Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalkowych „Skwerek” i odbywający się co miesiąc Oleśnicki Jarmark Wspaniałości. Na co dzień atrakcyjną ofertę kulturalną zapewniają Miejski Ośrodek Kultury i Sztuki (festiwale, koncerty, spektakle, wystawy, kino) i Oleśnicka Biblioteka Publiczna im. M. Reja (spotkania z pisarzami, wystawy, Międzynarodowa Wystawa Ekslibrisów, wydawnictwa regionalne, kiermasze książek). Tych, którzy cenią sobie szlifowanie formy fizycznej, zainteresuje oferta Oleśnickiego Kompleksu Rekreacyjnego „Atol” (aquapark, stadion, hala sportowa).

Na turystów czeka w Rynku stylowa ławeczka z napisem „Zachaj się w Oleśnicy” (z motywem róży). Kilka metrów dalej można przysiąść na innej ławce w towarzystwie Oli - rzeźby dziewczynki z różą, autorstwa Jacka Kowalskiego. Jeśli będziemy tam w samo południe, usłyszymy - skomponowany przez Edmunda Kwaśniewskiego i nagrany przez trębacza Tadeusza Nestorowicza - hejnał miasta płynący z ratuszowej wieży.

Przechadzając się ulicami Oleśnicy, warto wiedzieć, że jest miejscem urodzenia Antoniego Cieszyńskiego (stomatologia), Gustava Beckera (zegary) i Sigmara Polke (sztuka).

Piotr Oszczanowski, historyk sztuki, dyrektor Muzeum Narodowego we Wrocławiu, napisał o Oleśnicy w albumie „Pamiętka z Oleśnicy” jako mieście „logicznie ukształtowanym i we wszystko zasobnym: w dominujący nad okolicą zamek; w szereg niezwykle bogatych – w ducha religii i materię urzekających dzieł sztuki – kościołów różnych wyznań; w dumne, grzejące się w letnim słońcu domy; w rozległe parki; wieże

Na zwiedzanie zamku z dziennikarką Beatą Maciejewską przybyło spore grono ciekawych historii.

strzegące do niego dostępu i mury bezpiecznie opasujące jego historyczne centrum; w akwenty i pasaży; sędziwe biblioteki i mądre szkoły”.

„Wierzę, że istnieją dusze miejsc, a dusza mojej Oleśnicy, przez jej historię, jest szczególna” - napisała o swoim mieście wybitna operatorka filmowa Jolanta Dylewska.

Przekonajmy się sami, jaka jest Oleśnica.
Zapraszamy na spacer po mieście z duszą...

Wskazówki praktyczne

- ♦ Pamiątki z Oleśnicy (książki, albumy, mapy, plany, pocztówki, magnesy, Miejską Grę Terenową, modele kartonowe, gadzety itp.) można kupić w Oleśnickim Domu Spotkań z Historią (ul. Bociania 11).
- ♦ Poruszając się po Oleśnicy w poszukiwaniu ulic i obiektów, jeśli nie mamy aktualnego planu miasta, najlepiej posługiwać się aplikacją Google Maps, która jest aktualizowana przez użytkowników.
- ♦ W centrum miasta obowiązuje Strefa Płatnego Parkowania – w dni robocze od poniedziałku do piątku w godz. 9-17. Opłatę wnosi się w parkometrach lub poprzez aplikację *mobiParking*. W soboty i niedziele parkowanie jest bezpłatne.
- ♦ Większe bezpłatne miejskie parkingi, najbliższe historycznego centrum, znajdują się:
  - ♦ u podnóża zamku – po obu stronach ul. Wałowej,
  - ♦ przy ul. Sinapiusa, naprzeciwko hotelu „Perła”,
  - ♦ przy ul. Kochanowskiego, obok sali widowiskowej i miejskiej hali sportowej (wjazdy od ulic Kochanowskiego i Wileńskiej).
- ♦ Dworzec autobusowy usytuowany jest obok zabytkowego centrum, naprzeciwko Bramy Wrocławskiej.
- ♦ Dworzec kolejowy jest oddalony od centrum i dojście do niego wymaga dłuższego spaceru. Można też skorzystać z miejskiej komunikacji autobusowej.

- ◆ Miejska toaleta publiczna znajduje się przy ul. Sinapiusa 9.
- ◆ Aktualne informacje o mieście publikowane są na:
<https://olesnica.pl/>
w mediach społecznościowych:
<https://www.facebook.com/olesnica/>
https://www.instagram.com/miasto_olesnica/
- ◆ Oleśnicka oferta kulturalna:
<https://www.mokis.info/>
<https://biblioteka.olesnica.pl/>
- ◆ Oferta sportowo-rekreacyjna:
<https://atol.olesnica.pl/>
- ◆ Oleśnickie questy można otrzymać w formie broszurki w muzeum lub pobrać z <https://questy.org.pl/>
- ◆ Widok na bazylikę i zamek z kamery zainstalowanej na wieży ratusza: <https://www.olesnica.pl/o-miescie/kamery>

Na trasie historycznej - zabytki

Zamek Książąt Oleśnickich

- ◆ ul. Zamkowa 4
- ◆ Zwiedzanie indywidualne i zbiorowe (zamek, pałac, wieża, dziedziniec) w wyznaczonych dniach i godzinach. Obowiązują bilety wstępu.

Zamek jako rezydencja książęca istniał w Oleśnicy już w XIII w., o czym świadczą odkrycia archeologiczne – ślady wieży i resztki przypór. Najstarsza pisana wzmianka o nim (*in Olesnicz castro nostro*) pochodzi z 1292 r. W XIV w., za panowania Konrada I, piastowska rezydencja książęca miała kształt gotyckiego zamku, wzniesionego na planie nieregularnego czworokąta, którego zabudowę stanowiły duży dom mieszkalny, obwodowe mury obronne i dwie wieże. Do siedziby księcia prowadził most nad fosą z nadbudowaną bramą wjazdową.

Według najstarszego opisu średniowiecznego zamku oleśnickiego, zamieszczonego w urbarzu z 1521 r., było w nim 11 izb mieszkalnych, większa i mniejsza kuchnia, 2 spiżarnie i 4 sklezione magazyny, a osobno bliżej bramy (późniejsze skrzydło północne) były jeszcze: 2 kaplice, izba pisarza, piekarnia, piwowarnia, zbrojownia i pomieszczenia stajen-

ne. Przed zamkiem, w obrębie umocnień, ulokowano spichlerz i stajnie. Historycy podkreślają, że zarys przestrzenny powstałej za Piastów rozległej zabudowy leży u podwalin rozbudowy renesansowej dokonanej przez Podiebradów, która nieznacznie powiększyła ten obszar.

W l. 1542-1556 książę Jan Podiebrad częściowo przebudował zamek, przesuwając przy tym fosę. Podwyższono wówczas cylindryczną wieżę wysoką, opartą na rzucie ortogonalnym, nadbudową do wysokości ponad 40 m i zbudowano na górze galeryjkę widokową z balustradą i 8 figurami kamiennych lwów trzymających tarcze herbowe związane z Podiebradami. Na jednej z tarcz znajduje się inskrypcja zawierająca informację, że zlecił te prace w roku 1561 książę Jan. Także w XVI w. - według Kurta Bimlera - wzniesiono budynek bramny. Książę Jan zdecydował o budowie na zewnątrz zamku wolno stojącego pałacu w stylu renesansowym, do czego prawdopodobnie zatrudnił znanego architekta Francesco Parra z grupy komasków (z wł. maestri lub magistri comacini - mistrzowie z okolic Como). Projekt zrealizował w l. 1559-1562 kamieniarz Kaspar Cuneo z kolonii włoskiej w Brzegu. Mistrzowie włoscy wykonali w pałacu stiukowe dekoracje sklepień i stropu. Zapewne Johann Oslew z Würzburga był wykonawcą intarsji na stropie cylindrycznego wykuszu, powstałych pomiędzy 1561 a 1565 rokiem. W ich centrum znajdują się herby księcia Jana Podiebrada i jego dwóch żon.

Pierwotnie pałac był przeznaczony dla księcia. Po jego śmierci służył gościom (Pałac Gościnny), a z czasem stał się domem wdów książęcych (Pałac Wdów).

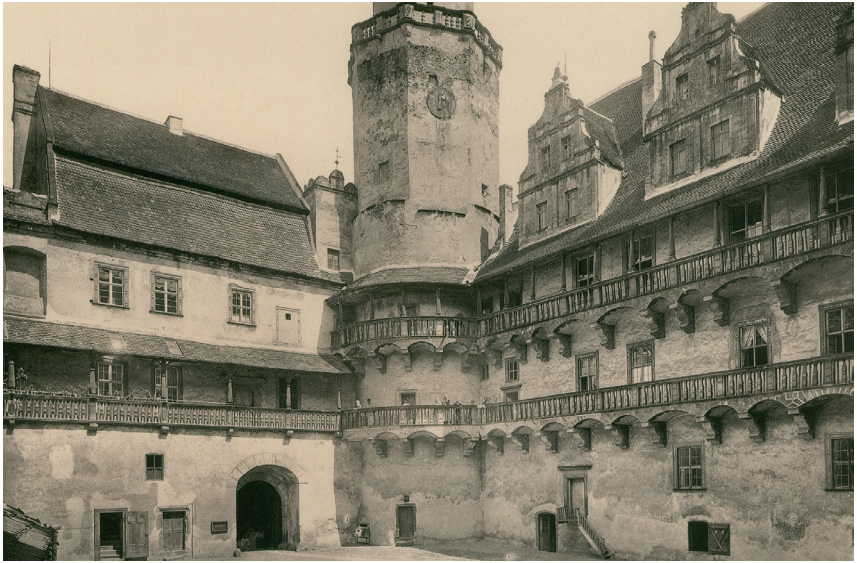
Książę Karol II Podiebrad (potomek króla Czech Jerzego z Podiebradów w piątym pokoleniu) – władca światły i mecenas sztuki - kontynuował od 1585 r. przebudowę zamku w stylu renesansowym. Realizowano przy tym projekty włoskiego architekta Bernharda Niurona

z Lugano. W l. 1585-1586 wybudowano skrzydło wschodnie. Na lata 1589-1608 przypadło dodanie do tego skrzydła (pod kierunkiem kamieniarza Adama Hoffmanna z Legnicy) dwóch poziomów krużganków od strony dziedzińca, które w późniejszym okresie przedłużono na skrzydło północne. W 1603 r. w miejsce istniejącego przedbramia przy Pałacu Wdów wybudowano nowe przedbramie (z kaponierą) według projektu architekta i fortyfikatora Hansa Schneidera z Lindau. Reprezentacyjna brama wjazdowa została zwieńczona wyrzeźbioną najprawdopodobniej przez Gerharda Hendrika kompozycją heraldyczną przedstawiającą herby rodowe fundatora bramy - Karola II i jego dwóch małżonek. Nad przejazdem w otoczeniu płaskorzeźb herbowych posadowiono kamienny posąg księcia Jana (po konserwacji przeniesiony do wnętrza zamku). W l. 1606-1608 wybudowano pod kierunkiem muratora Jana Lucasa skrzydło południowe zamku. Budowniczy otrzymał za to 631 talarów, a łączny koszt budowy tej części zamku i krużganków w innym skrzydle wyniósł 16.325 talarów. Dekoracje stiukowe stropów w salach tego skrzydła wykonał sztukator włoskiego pochodzenia Jakub Bull. Nastąpiło też połączenie pałacu z kościołem zamkowym krytym sklepieniem korytarzem biegnącym nad fosą. Owa zadaszona galeria służyła do przemieszczania się pary książęcej do świątyni.

W kolejnym wieku - w l. 1750-1751 - książę Karol Chrystian Erdmann Wirtemberg polecił zmienić dach na skrzydłach północnym i zachodnim z dwuspadowego na mansardowy.

W czasach Welfów siedziba książęca zaczęła tracić na znaczeniu. Fryderyk August skoncentrował swoje wysiłki na urządzaniu pałacu w Szczodrem, który uczynił swą rezydencją. W Oleśnicy pozostali jego urzędnicy.

Opustoszały zamek zrobił wrażenie na dwóch polskich arystokatkach, które, podróżując osobno w 1816 r., zatrzymały się w Oleśnicy w drodze do Cieplic. Izabela Czartoryska odnotowała w swojej relacji z podróży „stary gotycki zamek książąt na Oleśnicy, gdzie most zwodzony, wieżyczki i strzelnice”, a jej córka – powieściopisarka Maria Wirtemberska, wchodząc na dziedziniec, dostrzegła „na bramie rzeźbione herby książąt Württemberg-Oels i pod nimi w framudze małego rycerza w zbroi z kamienia wyrobionego”. Ów „mały rycerz” to średniowieczny Tarczownik, który do dziś strzeże wejścia do zamku i jako najstarsza oleśnicka rzeźba (strój wskazuje na 2. poł. XIV w.) jest cenną pamiątką z czasów Piastów.

W 1885 r. zamek stał się dziedziczną rezydencją następcy tronu Cesarstwa Niemieckiego i Królestwa Prus (kronprinza). W 1888 r. został nim 6-letni Wilhelm Hohenzollern (1882–1951), syn ostatniego cesarza niemieckiego Wilhelma II. W zamku pojawił się w 1900 roku. Kronprinz poślubił Cecylię Augustę Marię (1886–1954), księżniczkę Meklemburgii - Schwerinu. Zamek pozostał ich rezydencją do 1945 r., mimo upadku monarchii w roku 1918. Za czasów Hohenzollernów w obiekcie dokonano licznych modernizacji. Przesunięto m.in. wjazd na dziedziniec w skrzydle północnym, co było spowodowane potrzebą wybudowania klatki schodowej.

W czasie i po II wojnie światowej zamek ulegał degradacji. W l. 1945–1946 miał w nim siedzibę oddział radzieckiego Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, który ściągał tu byłych alianckich jeńców wojen-

nych, m.in. Włochów i Francuzów, by mogli wrócić do swoich krajów. Nieco później gromadzono tu wysiedlanych Niemców. W l. 1950-1953 w zabytkowym obiekcie mieściło się Technikum Budowlano-Drogowe z internatem. W roku 1975 otwarto w zamku Centralną Szkołę Instruktorów ZHP, co zaowocowało remontami. W 1992 r. Szkołę jednak zlikwidowano i znów nieogrzewany budynek zaczął niszczyć. Z końcem 1993 r. gospodarzem obiektu należącego do Skarbu Państwa zostały Ochotnicze Hufce Pracy, które zorganizowały tu swoje Centrum Kształcenia i Wychowania. Utrzymują one zamek, krok po kroku remontują go i udostępniają do zwiedzania.

Warto obejrzeć dziedziniec z krużgankami, a na nim płytę z herbem Piastów oleśnickich (Księstwa Oleśnickiego) na elewacji wieży, płytę z popiersiami księcia Jana Podiebrada i Krystyny z Szydłowieckich w balustradzie krużganka, kartusze herbowe, herb Wirtembergów, sale zamkowe (w tym Salę Rycerską, Salę Karola II, Salę Zofii Meklemburskiej, Gabinet Kronprinza) z zespołami stiuków, polichromii i sztukateriami, głowę słonia jako trofeum myśliwskie następcy tronu Wilhelma, zespół wielobarwnych intarsji w Pałacu Wdów, kominek z herbami małżeńskimi Wilhelma i Cecylii, pałacową łazienkę w szafie, dyskretne schody w półokrągłej pałacowej klatce schodowej. Warto także wejść do pomieszczenia w wieży, by zobaczyć studnię, i wspiąć się na wieżę, by z bliska przyrzeć się ośmiu kamiennym lwom, odstrasającym wrogów Księstwa Oleśnickiego.

Koniecznym jest też obejść zamek z zewnątrz, by zobaczyć nad bramą rzeźbę Tarczownika trzymającego tarcze z orłami Księstwa Oleśnickiego i Księstwa Wrocławskiego, portal głównego wejścia do Pałacu Wdów z 1560 r. (ze zwieńczeniem z 1616 r.), przedbramie z płaskorzeźbioną kompozycją heraldyczną wieńczącą jego portal

z 1603 r., dekorację rzeźbiarską wspornika podtrzymującego pałacowy wykusz z motywem liści granatu i trzema maskami, odrestaurowane sgraffita: „Walkę Rzymianina z Albańczykiem” i „Klucznika”, czy też kraty okienne kowala Hansa Meurera (z datą 1607).

Mimo iż obiekt wciąż czeka na doprowadzenie go do stanu świetności, pozostaje sporą atrakcją turystyczną, która może powodować wiele pozytywnych zaskoczeń.

Kościół św. Jana Ewangelisty

- ◆ ul. Bociania
- ◆ Wejście w ramach zwiedzania zorganizowanego lub w czasie nabożeństw.

Początki kościoła św. Jana Ewangelisty, jeszcze jako drewnianej kaplicy, sięgają prawdopodobnie XII wieku. W przywołanym we wstępie dokumencie Henryka Brodatego z 1230 r. jest wzmianka o proboszczu kościoła św. Jana Ewangelisty w Oleśnicy. W 2. połowie XIII w. powstała budowla z cegieł, którą w kolejnym wieku rozbudowano. Kościół, ze względu na sąsiedztwo zamku, stał się dworską świątynią książąt oleśnickich, kościołem „zamkowym”. Za panowania Piastów nadano mu kształt trójnawowej bazyliki. W XV w. wykonano gwiaździste sklepienia nad nawą środkową i krzyżowe w nawach bocznych, dobudowano kruchtę, zakrystię i trzy kaplice. Przy północnej ścianie prezbiterium wybudowano wieżę, którą w l. 1619-1621 podwyższono na wysokość 70 m, tworząc galerię widokową z płaskorzeźbami herbowymi. Na przełomie XVI i XVII w. wykonano renesansową ambonę i emporę z malowidłami nad nawami bocznymi. Książęta podiebradzcy wycisnęli największe piętno na

tej świątyni, tworząc z kościoła zamkowego pierwszy kościół protestancki w księstwie i rodowe mauzoleum. Doczesne szczątki książąt ziebicko-oleśnickich z dynastii podiebradzkiej zostały złożone w krypcie pod prezbiterium [→ Krypta Podiebradzka].

W l. 1698-1700 z inicjatywy księcia Chrystiana Ulryka Wirtemberga dobudowano od strony południowej kaplicę grobową. W krypcie pod nią chowano członków książęcej rodziny [→ Kaplica i Krypta Wirtemberska]. Wkładem Wirtembergów jest też ołtarz główny, prospekt organowy z chórem muzycznym, kopuła wieży.

Pod koniec XIX w. kościół zaczął ulegać degradacji. W 1905 r. rozpoczęto jego przebudowę pod kierownictwem dyrektora Królewskiej Szkoły Sztuki i Rzemiosła Artystycznego we Wrocławiu prof. Hanza Poelziga (zaprojektował m.in. wrocławski Pawilon Czterech Kopuł). W trakcie tych robót, późnym wieczorem 15 lipca, nastąpiła katastrofa budowlana – znaczna część świątyni zawałiła się. Kościół był pusty,

Foto: Daniel Grodziński

więc nikt nie ucierpiał. W 1907 r. podjęto odbudowę, którą zakończono trzy lata później. Po II wojnie światowej kościół stał się świątynią katolicką. Od 1990 r. prowadzono w nim z inicjatywy proboszcza ks. infułata Władysława Ozimka prace renowacyjno-konserwatorskie, dzięki którym przywrócono jego dawną świetność. Całość tych prac gospodarz parafii powierzył artyście i konserwatorowi dzieł sztuki Wiesławowi Piechówce. Zostały zakończone w 2005 r.

Kościół zamkowy pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty został w 1998 r. podniesiony do godności bazyliki mniejszej. W 2000 r. odwiedził go kardynał Joseph Ratzinger, przyszedł papież Benedykt XVI. Pokazano mu Kryptę Wirtemberską i kilka ksiąg z Biblioteki Łańcuchowej.

Foto: Krzysztof Dziedzic

W kościele znajduje się arcydziełna manierystyczna ambona z 1605 r., zaprojektowana przez niderlandzkiego artystę Gerharda Hendrika, zamówiona przez księcia Karola II Podiebrada i jego żonę Elżbietę Magdalenę z rodu Piastów, księżnę brzeską (najprawdopodobniej jest to fundacja mieszczan oleśnickich). Cały korpus z sześciobocznym koszem wsparty jest na stylizowanym drzewie, do którego dostawiona jest postać św. Krzysztofa (jego twarz to zapewne kryptoportret Karola II) z dzieciątkiem Jezus na ramieniu. Hendrik jest autorem projektu całości, twórcą rzeźb figuralnych i dekoracji ornamentalnej. Wewnątrz baldachimu znajduje się jedyna znana jego sygnatura. Prace stolarskie wykonał Merten Riedl z Wrocławia. Cykl obrazów „Życie i Pasja Chrystusa” to dzieło Friedricha Lochnera.

Jednym z głównych osiągnięć XVI-wiecznej sztuki śląskiej jest też wykonany w 1557 r. przez Johanna Oslewa z Würzburga renesansowy nagrobny pomnik tumbowy z leżącymi posągami księcia Jana Podiebrada i jego małżonki Krystyny z Szydłowieckich (córka krakowskiego kasztelana), który obecnie stoi w kaplicy wybudowanej przez Wirtembergów, a został tam przeniesiony spod prezbiterium. Nagrobek z piaskowca stanowi jeden z cenniejszych przejawów rzeźby renesansowej na Śląsku. A epitafium Oslewa znajduje się na zewnętrznej południowej ścianie kościoła.

Zwiedzając świątynię, warto też obejrzeć Bibliotekę Łańcuchową [→ Biblioteka Łańcuchowa], mauzoleum Wirtembergów z odnowionym sarkofagiem [→ Sarkofag księcia Sylwiusza Nimroda], Kryptę Wirtembergów, figurkę św. Jana Chrzciciela z przełomu XV i XVI w., pomniki nagrobne księżąt podiebradzkich Jerzego (wykonany przez Johanna Oslewa) i zmarłego w wieku 24 lat Karola Krzysztofa (autorem jest zapewne Niderlandczyk Hans Fleiser zw.

Gruyter z Nimwegen) na północnej ścianie prezbiterium (pomnik Jerzego przeniesiono tu ze ściany południowej), późnobarokowy ołtarz główny z 1708 r., gotycką ośmioboczną chrzcielnicę z ok. 1500 r., emporę muzyczną z organami wykonanymi przez firmę Schlag und Söhne ze Świdnicy w 1910 r. i prospektem organowym, lożę książęcą z ok. 1908 r. (wykorzystano do jej budowy elementy wcześniejszych łóż), emporę z licznymi malowidłami, lożę kaznodziejską (stallę) z 1687 r., fragmenty zapełeków renesansowych stali, obrazy epitafijne z XVI w., witraże z pocz. XX w. za ołtarzem głównym, kaplice boczne z rzeźbionymi epitafiami rozbudowanymi na całą wysokość ściany. Krypta Podiebradzka jest niedostępna. Możemy dostrzec jedynie w posadzce prezbiterium kamienną płytę zamykającą wejście do niej.

Warto też obejść świątynię dookoła, by obejrzeć 6 epitafiów na jej ścianach zewnętrznych. Za prezbiterium znajdziemy skromne epitafium z Chrystusem na krzyżu z 1603 r. wskazujące na warsztat Gerharda Hendrika, a także epitafium nadwornego stolarza i rzeźbiarza Johanna Oslewa. Wpatrując się w gotyckie cegły ściany północnej (na prawo od wejścia), dostrzeżemy tajemnicze średnio-wieczne dołki pokutne - okrągłe otwory powstałe na skutek rozpalania świętego (żywego) ognia za pomocą świrdrów ogniowych w czasie kilku świąt roku liturgicznego (Wielka Sobota, Dzień św. Wawrzyńca, Boże Narodzenie) i w okresie zarazy lub w wyniku wygrzebywania proszku ceglanoego w celach uzdrawiających, a także – co historycy uważają za mniej prawdopodobne - w wyniku złobienia palcem przez grzeszników w ramach pokuty. Koniecznie trzeba też sprawdzić czas na zegarze słonecznym.

Biblioteka Łańcuchowa

- ◆ kościół zamkowy – bazylika mniejsza pw. św. Jana Apostoła i Ewangelisty
- ◆ Wejście w ramach zorganizowanego zwiedzania bazyliki lub po uzgodnieniu z parafią.

Powstanie Biblioteki Łańcuchowej ma związek z utworzeniem w Oleśnicy w 1594 r. - z inicjatywy księcia Karola

II Podiebrada - nowoczesnej szkoły pod nazwą *Gymnasium Illustre*. Karol II ufundował także bibliotekę, którą zlokalizowano w kościele zamkowym. W swoim pierwotnym miejscu zachowała się do dziś, co czyni ją ewenementem na skalę Europy Środkowej.

W bibliotece znajdowało się ok. 550 woluminów. W 1913 r. w katalogu Emila von Renesse zarejestrowano ich 352. Współczesny inwentarz w formie rejestru z natury sporządziła w 1990 r. (wydany w 2001 r.) Marta Lipińska-Samocka z Pracowni Konserwacji Zbiorów Specjalnych UW. Wynika z niego, że księgozbiór liczy obecnie 239 woluminów (jest w nich około 800 dzieł). Jego ozdobą jest wydany w 1489 r. w Wenecji inkunabuł Eschmida Joannesa „Summa astrologiae iudicialis” [nr 237]. Na marginesach ksiąg znajdują się liczne zapiski. Są też adnotacje o darczyńcach i ich ekslibrisy. Podobnie jak w bibliotekach klasztornych do ksiąg przykute są łańcuchy (zachowały się 52), które następnie przytwierdzano do specjalnego pulpitu czytelniczego, kiedy ktoś chciał je

Foto: Krzysztof Dziedzic

przeglądać. Niektóre księgi oprawione są w pergaminy z rękopiśmieniowymi tekstami liturgicznymi, hebrajskimi apokryfami, a nawet nutami pieśni. Neogotyckie regały biblioteczne pochodzą z początku XX w.

W 1998 r. część ksiąg została poddana konserwacji, co sfinansowały: miasto Oleśnica, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu i rząd Niemiec.

◀ Krypta Podiebradzka

- ◆ kościół zamkowy – bazylika mniejsza św. Jana Apostoła i Ewangelisty
- ◆ Krypta jest na stałe zamknięta.

Foto: Krzysztof Dziedzic

Krypta Podiebradzka przeznaczona na pochówki członków rodziny książęcej została ufundowana przez księcia Jana Podiebrada. Usytuowa-

no ją pod prezbiterium kościoła zamkowego, a wejście do niej znajduje się centralnie na początku prezbiterium od strony balasek ołtarzowych.

Kryptę otwarto dopiero w 2010 r. Sprawdzone jedynie jej zawartość i wykonano zdjęcia. Stwierdzono, że składa się z dwóch ciasnych komór o wysokości 1,6-1,9 m. Spodziewano się, że w środku będzie 27 sarkofagów, naliczono ich jednak tylko kilkanaście. Są wśród nich rozpoznane przez Piotra Oszczanowskiego sarkofagi książąt podiebradzkich: Karola II, Henryka Waclawa i Karola Fryderyka. Są też nieliczne sarkofagi rodziny wirtemberskiej. Krypta pozostaje niezbadana naukowo, a jej zawartość wymaga prac konserwatorskich.

Kaplica i Krypta Wirtemberska

- ◆ kościół zamkowy – bazylika mniejsza św. Jana Apostoła i Ewangelisty
- ◆ Wstęp w ramach zorganizowanego zwiedzania bazyliki lub po uzgodnieniu z parafią. Kaplica jest niedostępna w czasie nabożeństw.

W l. 1698-1700 do południowej ściany prezbiterium dobudowano kaplicę grobową książąt wirtemberskich. Jej fundatorem był książę Chrystian Ulryk I. Kaplica jest budowlą oktogonalną. Jej zwieńczeniem jest ośmiodzielną kopuła ze ślepą latarnią. Jest ona pokryta malowidłami przedstawiającymi Oko Opatrzności i osiem scen męki, ukrzyżowania i zmartwychwstania Chrystusa. W 1700 r. w wybudowanej w podziemiach kaplicy krypcie złożono sarkofagi 13 członków rodziny książęcej, które przeniesiono tu z Krypty Podiebradów i z kościoła w Bierutowie. Dalsze pochówki dotyczyły 11 osób. Łącznie w Krypcie Wirtemberskiej, wykorzystywanej przez ok. 60 lat, spoczęły ciała 24 członków rodziny wirtemberskiej (12 dorosłych, 12 dzieci),

złożonych w 15 metalowych i 9 drewnianych sarkofagach.

Krypta była otwierana w 1908 r., co zostało udokumentowano zdjęciami jej wnętrza. Nie zrealizowano wówczas projektu, by najważniejsze sarkofagi wydobyc i eksponować w Kaplicy Wirtemberskiej. Po zakończeniu II wojny światowej krypta była w sposób niekontrolowany penetrowana. W 1952 r. wejście do niej zamurovano. W 2003 r. kryptę

otwarto z zamiarem sprawdzenia jej stanu. Okazało się, że jest to niewielkie pomieszczenie (ok. 24 m²), w którym trumny ułożone są ciasno obok siebie, te dziecięce we wnękach. Potwierdzono, że są tu sarkofagi księcia Sylwiusza Nimroda i jego małżonki Elżbiety Marii, księcia Chrystiana Ulryka, jego czterech żon i dzieci, a także małżonki księcia Karola Fryderyka i dwóch synów księcia Karola Chrystiana Erdmanna. Pokryte grubą warstwą kurzu sarkofagi cynowe były w stosunkowo dobrym stanie, ale niektóre z trumien drewnianych rozlatywały się. Oględzin krypty dokonała komisja, która wydała zalecenia. Podjęto prace porządkowe i zabezpieczające. Zawartość krypty naukowo opisał historyk Wojciech Mrozowicz. Uznał on, że jest ona kapitalnym zabytkiem sztuki sepulkralnej, który można porównywać z nielicznymi nowożytnymi nekropoliami wybitnych rodów europejskich.

Sarkofag księcia Sylwiusza Nimroda

- ◆ Kaplica Wirtembergów z kościoła zamkowym – bazylice mniejszej św. Jana Apostoła i Ewangelisty

Pierwszym przedstawicielem dynastii wirtemberskiej w Oleśnicy był Sylwiusz Nimrod. Urodził się w 1622 r. w Weiltingen. Wiele podróżował i studiował różne dziedziny wiedzy. Ożenił się w wieku 25 lat z jedyną córką ostatniego księcia oleśnickiego z rodu Podiebradów Elżbietą Marią. Po śmierci teścia - Karola Fryderyka, w wyniku porozumienia z cesarzem, w 1649 r. objął księstwo oleśnickie we władanie. Sylwiusz Nimrod odbudował miasto po zniszczeniach wojny trzydziestoletniej. Zlecił naprawę miejskich fortyfikacji i przebudowę ratusza. Jako człowiek świątły, wprowadził obowiązek szkolny na poziomie elementarnym. Ściągnął na swój dwór autorytety w dziedzinie

Foto: Krzysztof Dziedzic

nauki i sztuki, m.in. poetę i lekarza Johannes Schefflera i kompozytora Matthäusa Apellesa von Loewensterna. Pobierał naukę języka polskiego u pastora i pisarza Jerzego Bocka. Był księżę założycielem Zakonu Trupiej Czaszki, w ramach którego kontemplowano tajemnice Boga i natury oraz nieuchronność śmierci. Miał on też zamiłowanie do sztuki rycerskiej i polowań, a także do fajerwerków, którym poświęcił nawet książkę. Księżę zmarł w 1664 r. na skutek wylewu krwi, będąc z wizytą w Brzezince. Pochowano go w oleśnickim kościele zamkowym. Finalnie jego szczątki trafiły do Krypty Wirtemberskiej, choć wcześniej zostały złożone najpierw w krypcie pod zakrytą (tymczasowo), potem w Krypcie Podiebradzkiej.

W 2022 r. cynowy sarkofag księcia Sylwiusza Nimroda wyjęto z krypty i przekazano do renowacji. Badania archeologiczne i antropologiczne nad sarkofagiem i jego zawartością przeprowadzili prof. Anna Drażkowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i prof. Henryk Głąb. Prace te zostały sfinansowane w ramach Grantu Rektora Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach. Konserwację cynowego sarkofagu wykonano w AT. Pracowni Konserwacji Zabytków Agnieszki i Tomasza Trzosów w Tychach. Dofinansowana została w ramach programu „Ochrona zabytków” ze środków finansowych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z budżetu państwa. Pierwszy odrestaurowany sarkofag z kościoła zamkowego został ustawiony w Kaplicy Wirtembergów, obok pomnika tumbowego Jana Podiebrada i Krystyny z Szydłowieckich. Stanowi wysokiej klasy dzieło sztuki sepułkarskiej. Zwracają uwagę przedstawienie Sylwiusza Nimroda jako Marsa - boga wojny, herby książęce oraz medaliony z przedstawieniami emblematycznymi (jeden z napisem „Die medio Sol occidit Olsnae”; z łac. *W środku dnia zaszło słońce Oleśnicy*).

Kolumna Złotych Godów

◆ plac Książąt Śląskich

Najstarszy zachowany oleśnicki pomnik znajduje się na pl. Książąt Śląskich, w sąsiedztwie zamku i kościoła zamkowego. Został odsłonięty 8 kwietnia 1791 r. Upamiętnia 50-lecie zawarcia małżeństwa przez księcia Karola Chrystiana Erdmanna Wirtemberga i Marię Zofię Wilhelminę, córkę Fryderyka Ernesta, hr. von Solms-Tecklenburg auf Laubach. Ma formę antycznej kolumny korynckiej, zwieńczonej mitrą książęcą. Całość umieszczona jest na czworobocznym cokole i ma wysokość 15 m. Kolumna jest wykonana z piaskowca, mitra z miedzi, a kapitel, gzyms i płyty inskrypcyjne z marmuru. Na cokole znajdowały się cztery medaliony z brązu, które zaginęły. Dwa z nich zostały zrekonstruowane. Brakuje napisów fundacyjnych.

Pomnik zaprojektował architekt Karl Johann Leyser, a wykonał na zamówienie Stanów Oleśnickich kamieniarz z Wrocławia Martin Blacha. Ma on charakter unikatowy. Podobny, w intencji saksońskiego króla, można odnaleźć przy pałacu Pillnitz w Dreźnie, ale powstał później i jest o połowę niższy.

Foto: Krzysztof Dziedzic

Brama Wrocławska

- ◆ ulica Wrocławska, przy rondzie Miast Partnerskich
- ◆ Wejście w wyznaczonych dniach i godzinach. Informacje: <https://www.mokis.info/>

Brama Wrocławska (do poł. XIX w. nazywana Trzebnicką) z 3-kondygnacyjną wieżą to jedyna zachowana spośród dawnych czterech miejskich wież bramnych. Jej przetrwanie zawdzięczamy Fryderykowi III, który wyraził taką wolę, gdy odwiedził Oleśnicę. Kiedyś przypominała o tym tablica o treści, którą podajemy w polskim tłumaczeniu: *Cesarz Fryderyk III był z wizytą na wieży w dniu 15 czerwca 1866 roku. Dzięki jego zaangażowaniu niniejsza budowla została zachowana. Pozostałe wieże bramne rozebrano w 1868 r.*

Foto: Daniel Grodzinski

W przejeździe Bramy znajduje się XIX-wieczna kopia tablicy z 1614 r., odnotowującej gruntowny remont obiektu, z napisem: „Ni Deus hanc Urbem Patria bonitate tuetur Vana omnis Vigilum Cura laborque perit. renov: 1614” [z łac. *Jeżeli Pan domu nie zbuduje, na próżno się trudzą ci, którzy go wznoszą. Jeżeli Pan miasta nie ustrzeże, strażnik czuwa daremnie. Odnowiono 1614*] (tłum. Piotra Oszczanowskiego).

Obiekt został poddany gruntownemu remontowi w 2002 r. Część kosztów pokryła Polsko-Niemiecka Fundacja Pojednanie. Obecnie wieża pełni funkcję galerii Miejskiego Ośrodka Kultury i Sztuki.

Mury obronne

- ◆ ulice Wałowa, Rzemieślnicza, Sinapiusa, Okrężna, Kilińskiego, Cieszyńskiego, Młynarska

W XIV w., za panowania Konrada I, nietrwałe miejskie wały drewniano-ziemne zastąpiono ceglany murem o grubości 1-1,3 m. Kolisty obwód obronny otaczał miasto, a dwa jego zbiegające się końce dochodziły do fosy przy rezydencji książęcej, dzięki czemu sprzężono go z umocnieniami zamkowymi. W ciągu muru na przelotowych osiach komunikacyjnych wybudowano wieże bramne - finalnie cztery: od północy Sycowską (później zastąpiła ją Mariacka), od wschodu Bydłęcą (później nazwana Namysłowską), od południa Oławską, od zachodu Trzebnicką (później Wrocławską). Najwcześniej – w 1325 r. - wspomina się w dokumencie o bramie Bydłęcej. Do dziś zachowała się tylko jedna ceglana wieża bramna [→ Brama Wrocławską].

Po roku 1530 w obawie przed tureckim najazdem wzmocniono południowy odcinek obwarowań, wznosząc tam drugi – zewnętrzny – obwód obronny (parkan), pogłębiając przy tym fosę do 5 m i poszerzając ją do 40 m.

Dochodzące do wysokości 12 m kurтины i wypełniona wodą fosa stanowiły element systemu obronnego razem z fortyfikacjami i fosami zamku, mokradłami w pobliżu rzeki oraz wieżami kościołów.

Od II poł. XVIII w. mury traciły rolę obronną. Zaczęła następować ich degradacja, będąca m.in. skutkiem traktowania muru jako gotowej ściany domów i przybudówek, czy wybijania w nim otworów. Współcześnie - w latach 70. XX w. - podjęto konserwację i restaurację relikwów architektury obronnej. Ich odnowa kontynuowana jest do dziś. Z pierwotnej długości 1500-1650 m muru pozostało 1250.

Na odcinku pomiędzy ulicami Prusa i Cieszyńskiego obejrzeć można fragment wspomnianego podwójnego pierścienia murów: mur kurtynowy i oddzielony od niego międzymurzem parkan. Rzadką formą obronną jest trójkątny wykusz w parkanie, z którego strzelcy posługujący się bronią lekką mogli prowadzić ogień flankowy (boczny) wzdłuż kurtyny parkanu i nasypów ziemnych. Jest tu także XVI-wieczna wieża artyleryjska (basteja), którą w XIX w. wbudowano w Dom Strzelceki, zaadaptowany współcześnie na dom mieszkalny.

W pobliżu wieży Bramy Wrocławskiej możemy z kolei wejść na zrekonstruowany zadaszony pomost bojowy, a kilkadziesiąt metrów dalej dostrzeżemy czatownię. Kiedy pójdziemy wzdłuż kurtyny w kierunku zamku, natrafimy na łupinową basteję zachodnią.

W murze zobaczymy zachowane otwory dla belek dźwigających niegdyś drewniane pomosty.

Kościół Zbawiciela

- ◆ ul. Łużycka 22, w podwórku pomiędzy ulicami Łużycką i Rycerską
- ◆ Wejście w ramach zwiedzania zorganizowanego.

Kościół Zbawiciela pierwotnie powstał jako synagoga prawdopodobnie w XIV w. i był nią do 1535 r., do czasu wypędzenia Żydów z Oleśnicy. Obarczono ich winą za trąbę powietrzną, która spustoszyła miasto. W 1536 r. bożnicę zamieniono na miejski arsenał. Z czasem zaczęła służyć za magazyn. W 1685 r. przebudowano budynek dla potrzeb zboru ewangelickiego. Kościół został zniszczony przez pożar w 1730 r. Odbudowano go

Foto: Krzysztof Dziedzic

w stylu barokowym, a sfinansowała to Juliana Sybilla Charlotta, małżonka księcia Karola Fryderyka Wirtemberga. Wieża otrzymała czterospadowy i dwuczęściowy dach, przypominający chińskie pagody. Na helmie wieży zatknięto chorągiewkę z datą 1733.

Kościół miał charakter pomocniczy. Odbываły się tu nabożeństwa świąteczne i nauki dla dzieci. Świątynię wyremontowano w l. 1960, 1968-1969. Jest obecnie zborem Kościoła Zielonoświątkowego.

Warto we wnętrzu zobaczyć łożę księżęcą z monogramem księżnej – fundatorki, balkon po chórze muzycznym i ołtarz ambonowy z rzeźbą Zbawiciela.

Połączone kościoły NMP i św. Jerzego

- ◆ ul. Łużycka 20, u zbiegu ulic Matejki i Łużyckiej
- ◆ Wejście w ramach zwiedzania zorganizowanego, do kościoła św. Jerzego także w czasie imprez kulturalnych.

U zbiegu ulicy Matejki i Łużyckiej znajdują się dwa połączone kościoły klasztorne, stanowiące architektoniczną hybrydę. Ich budowę poza obszarem lokacji miasta poprzedziło istnienie w XIII w. szpitala (przytułku) św. Jerzego z kaplicą. Księżna Eufemia Piastówna, jako wdowa po Konradzie I, w roku 1372 zapewniła fundusze w postaci czynszu z ław chlebowych, dzięki którym rozbudowano kaplicę do wielkości skromnego, jednonawowego kościoła - pod tym samym wezwaniem. Powstała prepozytura - filia klasztoru wrocławskich augustianów. Księżna i jej syn Konrad II ufundowali też w 1376 r. kaplicę św. Krzyża i NMP, którą dobudowano od południa do kościoła św. Jerzego. Konrad II w 1380 r. ufundował ponadto opactwo benedyktynów słowiańskich (zwanich też gągolaszami), których sprowadził z Czech. Benedyktyni otrzymali

wspomnianą kaplicę i w jej miejsce wybudowali na przełomie XIV i XV w. trzynawowy kościół Bożego Ciała, który stykał się ścianą z kościołem św. Jerzego. Ok. 1400 r. dostawiono do niego wieżę, która pierwotnie miała charakter obronny jako element miejskich umocnień – w pobliżu murów obronnych i Bramy Sycowskiej.

Ponieważ zakon benedyktynów podupadał, zamknięto ich siedzibę w Pradze, a liczba zakonników w Oleśnicy spadła do trzech, w 1505 r. biskup wrocławski przyłączył klasztor i kościół benedyktynów do prepozytury augustianów. Połączono oba kościoły, wyburzając boczną ścianę i tworząc wspólne wnętrze orientowane prostopadle do pierwotnych osi.

Po wprowadzeniu protestantyzmu w Oleśnicy kościół został przejęty przez protestantów, którzy kościołowi Bożego Ciała przywrócili dawne wezwanie – Najświętszej Maryi Panny. Odprawiano w nim na-

bożeństwa w języku polskim. W 1609 r. dokonano remontu świątyni, w trakcie którego zmieniono kształt okien i dobudowano nową kruchtę. W kościele NMP pochowano w 1690 r. Jerzego Bocka, który był tu pastorem, archidiakonem i wygłaszał kazania po polsku. Jest to jeden z głównych w XVII w. przedstawicieli literatury polskiej na Śląsku.

W 1799 r. odnowiono wieżę. Hełm wieży architekt Georg Wilhelm Heller upodobnił do hełmu z kościoła Mariackiego w Berlinie. Połączone oleśnickie kościoły zostały znacznie zniszczone w 1945 r. Odbudowano je w l. 1967-1972.

Oglądając świątynię z zewnątrz, warto zwrócić uwagę na epitafium Jakoba Tackiusa z 1629 r., a także graffiti - znaki istnienia (imiona, nazwiska, inicjały, rok 1675) wyrte przez oleśniczan na gotyckich ceglach za prezbiterium kościoła św. Jerzego i NMP.

Obecnie kościół NMP służy Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu – jako cerkiew pw. Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy (także Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny). Kościół św. Jerzego przestał pełnić funkcję sakralną. Jest miejscem występów teatralnych, koncertów i wystaw jako placówka MOKiS.

Kościół św. Trójcy

- ◆ ul. Okrężna 13, u zbiegu ulic Okrężnej i Kościelnej
- ◆ Wejście w ramach zwiedzania zorganizowanego.

Barokowy kościół pw. Świętej Trójcy to jedyna świątynia katolicka w XVIII-wiecznej Oleśnicy. Jej budowę rozpoczęto w 1738 r., a zakończono w 1744. Zgodę na to wydał cesarz Karol VI Habsburg. W połowie XVIII w. wykonano ołtarz główny i iluzjonistyczne malowidła ściennie.

Zachowany fragment jest widoczny za ołtarzem, stanowiąc jego artystyczne przedłużenie ku niebu. W 1854 r. świątynia stała się kościołem parafialnym. Pod koniec XIX w. była już za mała wobec wzrastającej liczby katolików. W 1939 r. dobudowano boczną nawę. Kościół został poważnie zniszczony pożarem w 1945 r. Odbudowano go w l. 1960-1962. Nowe malowidła na sklepieniu wykonał w l. 1960-1963 Jan Molga we współpracy z ks. Kazimierzem Fedykiem. W przedstawieniu procesji na ścianie po lewej stronie ołtarza na tle panoramy Oleśnicy idą rozpoznani jej mieszkańcy. W centrum znajduje się arcybiskup wrocławski Bolesław Kominek. Malarz uwiecznił nawet ministranta Jasia Pelczarskiego, który był mu pomocny w mieszanii farb.

W l. 2001-2005 przeprowadzono gruntowną renowację świątyni, przywracając barokowy wystrój. Boczna nawa została oddzielona ścianą od nawy głównej.

Będąc w świątyni, warto zwrócić uwagę na późnobarokowy ołtarz główny z zachowanym malowidłem iluzjonistycznym, rokokową ambonę z poł. XVIII w., XVIII-wieczne rzeźby na czterech ołtarzach bocznych, barokową rzeźbę drewnianą naśladowującą kamień granitowy

z przedstawieniem Trójcy Świętej, barokowy krzyż, malowidła ściennie, obrazy z XVIII i XIX w.

Obok kościoła stoi wyróżniający się pruskim murem dom parafialny z 1797 r., dawny przytułek dla ubogich mieszczan. Jest on od 1935 r. siedzibą parafii, do której należą kościół św. Jana Ewangelisty (parafialny) i kościół św. Trójcy (pomocniczy).

Rynek

W wyniku lokacji Oleśnicy na prawie niemieckim w 1255 r. powstał duży rynek w kształcie prostokąta o wymiarach 140x70 m. Pierwotnie wychodziło z niego 12 ulic – po 2 z naroży, 4 przecinały bloki przyrynkowe. Pozostałości tego rozwiązania urbanistycznego możemy obserwować dzisiaj.

Pożary (m.in. w 1730 i 1823 r.) pustoszyły zabudowę. Dzisiejszy stan kamienic rynkowych to efekt XIX-wiecznej przebudowy i odbudowy po zniszczeniach II wojny światowej. Działania podjęte po wojnie zmierzały do jak najszybszej odbudowy, w której przywracanie zabytków nie było priorytetem. Część kamienic zastąpiono współczesnymi blokami mieszkalnymi. Największą stratą jest postawienie kłócącego się z zabytkową zabudową pawilonu handlowego w miejsce trzech kamienic, mimo iż jedna z nich przetrwała wojnę.

Z przedwojennej zabudowy zachowały się domy rynkowe pod numerami 4, 5, 11, 20-23, 25-30, 33-40, 46-49. W domu nr 49 zachowała się pierwotna klatka schodowa na planie elipsy z drewnianą balustradą. Bogatsze fasady dostrzeżemy na kamienicach nr 5 i 48.

W dawnych wiekach przed frontem ratusza znajdował się pręgierz, służący do egzekwowania kar. Został rozebrany w 1810 r.

Ratusz

- ◆ Wejście do ratusza w godzinach pracy Urzędu Miasta.

Początkowo oleśnicki ratusz, o którym po raz pierwszy napisano w 1393 r., znajdował się poza blokiem śródmiejowym, który w całości zajmowały kramy i ławki kupieckie. Johannes Sinapius wspomina, że ratusz w rynku wybudowano w 1410 r. W tym samym wieku dobudowano do niego kwadratową wieżę. W XVI w. rozbudowano ratusz w stylu renesansowym. Budynek niszczyły pożary (lata 1557, 1730, 1823), po czym był odbudowywany. Na chorągiewce umieszczonej na wieży widnieje data jej odbudowy – rok 1825. Późniejszy kształt ratusza jest efektem odbudowy i rozbudowy w stylu klasycystycznym, rozpoczętej w 1826 r. Ratusz powiększono o skrzydło południowe i budynek handlowy z kramami i sukiennicami, łącząc je wszystkie wspólnym dachem i fasadą. Parter części dawnego budynku handlowego nadal służył pierwotnemu celowi – ulokowano w nim sklepy i zakłady usługowe. Do ratusza na samej ścianie frontowej prowadziło aż pięć rozstawionych symetrycznie wejść. To istniejące dzisiaj, w ryzalicy w części bocznej, jest jednym z nich. W latach 30. XX w. budynek modernizowano, a sklepy w parterze były stopniowo usuwane.

Ratusz został zniszczony w czasie II wojny światowej – w lutym 1945 r. Ocalały klatka schodowa i wieża. W 1958 r. przystąpiono do odbudowy, która została zakończona w 1964 r. Klasycystyczną fasadę frontową zrekonstruowano jedynie na 2/3 pierwotnej długości. Oryginalne klasycystyczne formy zachowały się w górnej części wieży. Hełm ma kształt antycznego tempietta.

Budynek stał się siedzibą polskich władz, a skrzydło południowe zostało przeznaczone na hotel „Śląsk”. Obecnie ratusz jest siedzibą

Urzędu Miasta Oleśnicy i Rady Miasta, a jego część od strony wieży zajmuje bank.

Warto wejść do ratusza, by w zachowanej klatce schodowej zobaczyć wykonane prawdopodobnie przez Gerharda Hendrika płyty z piaskowca z 3 płaskorzeźbami manierystycznymi (pocz. XVII w.) i 2 herbami Oleśnicy (z ok. 1614 r.), przeniesione tu w większości z miejskich bram (głównie Wrocławskiej). Można być zaskoczonym, odkrywając niewielki dziedziniec.

Kolumna Zwycięstwa

◆ na Rynku

Kolumnę Zwycięstwa, zwaną pomnikiem Nike, wzniesiono dla uczczenia zwycięstwa Prus nad Francją w 1871 r. i powstania zjednoczonego Cesarstwa Niemieckiego. Została odsłonięta w roku 1873, w drugą rocznicę zawarcia pokoju. Pomnik zaprojektował wybitny architekt Carl Johann Bogislaw Lüdecke, dyrektor Szkoły Budownictwa i Rzemiosł we Wrocławiu. Stanowi on stylistyczne nawiązanie do Kolumny Złotych Godów.

Postać uskrzydłonej Victorii (Nike), zstępującej na kulę ziemską z laurowym wieniec i liściem palmy w dłoniach, wyrzeźbił August Wittig. Została odlana ze stopu cynku z aluminium w berlińskim zakładzie odlewniczym M. Czarnikowa. Kolumna jest wykonana z szarego i białego marmuru. W latach 20. XX w. przy pomniku stały dwie armaty. W 1983 r. wichura nieszczęśliwie strąciła rzeźbę, co spowodowało jej roztrzaskanie na 113 kawałków. Poddano ją naprawie i renowacji, jednak na kolumnie posadowiono już tylko kopię rzeźby. Oryginałowi można przyjrzeć się z bliska w Oleśnickim Domu Spotkań z Historią.

Foto: Krzysztof Dziedzic

Dom Wdów

◆ ul. Matejki 19, u zbiegu ulic Matejki i Kościelnej

Foto: Daniel Grodzinski

W pobliżu połączonych kościołów NMP i św. Jerzego stoi Dom Wdów, zamieszkiwany pierwotnie przez wdowy po pastorach i nauczycielach. Powstał w miejsce wcześniejszego, pochodzącego z XVII w. Jego istnienie stwierdza się na rycinach z XVIII w. Do lat 30. XX w. nadal służył temu samemu celowi. W czasie II wojny światowej, w styczniu 1945 r., budynek uległ spaleniowi. W l. 1960-1962 został odbudowany - bez rekonstrukcji wewnętrznych podziałów, jednak z zachowaniem zewnętrznej barokowej bryły - na potrzeby Państwowego Ogniska Muzycznego. Dziś jest to siedziba Państwowej Szkoły Muzycznej I st. im. Fryderyka Chopina. Warto zwrócić uwagę na barokowe obramienia portalu wejściowego i okien.

Przed Domem Wdów stoi pomnik Chopina, z popiersiem kompozytora osadzonym w 1963 r. na zachowanym cokole dawnego pomnika Ottona von Bismarcka. Autorem wykonanej rzeźby jest Bogdan Hofman.

Oleśnicki Dom Spotkań z Historią

- ◆ ul. Bociania 11
- ◆ Wejście w wyznaczonych dniach i godzinach. Obowiązują bilety.
Informacje: <https://www.mokis.info/>

Oleśnicki Dom Spotkań z Historią to miejska placówka o charakterze muzealnym, prowadzona przez Miejski Ośrodek Kultury i Sztuki. W kameralnych wnętrzach sąsiadującej z bazyliką zabytkowej kamieniczki znajdziemy zróżnicowaną stałą ekspozycję, łączącą tradycję z nowoczesnością, atrakcyjną dla różnych grup wiekowych, w tym dzieci. Pozwala ona poznać miasto od czasów najdawniejszych do współczesnych. Ozdobą zbiorów jest oryginalna rzeźba Nike z pomnika stojącego przed ratuszem [→ Pomnik Nike]. Zobaczymy tu też znaleziony w Oleśnicy skarb groszy praskich [→ Skarb groszy praskich]. Na monitorach i stołach multimedialnych można obejrzeć prezentacje zabytków (m.in. Biblioteki Łańcuchowej), zbiory dawnych pocztówek, planów miasta, map, fotografii, dawnych reklam. Stanowiska audio pozwalają na odsłuchanie muzyki związanej z Oleśnicą, legend. Można też obejrzeć archiwalny film z 1965 r. o udziale Oleśnicy w Turnieju Miast. W placówce znajduje się sklepik, który oferuje ciekawe wydawnictwa poświęcone historii Oleśnicy i lokalne pamiątki. Cyklicznie odbywają się w ODSzH wystawy czasowe, Spotkania Oleśnickich Kolekcjonerów i kreatywne warsztaty dla dzieci.

Foto: Krzysztof Dziedzic

◀ Skarb groszy praskich

- ◆ Oleśnicki Dom Spotkań z Historią,
ul. Bociania 11

27 lipca 2010 r. podczas prac ziemnych w rejonie ulicy Prusa, na tyłach posesji przy ul. 3 Maja 63-65, w Oleśnicy natrafiono na znalezisko gromadne groszy praskich. Średniowieczne monety zostały zauważone podczas wyrzucania ich przez koparkę na hałdę. W wyniku eksploracji odkryto pozostałe monety i fragmenty drewnianej skrzynki, w której je ukryto. Skarb składał się z 420 monet (równo 7 kop) – 5 sztuk króla Karola I i 415 sztuk króla Wacława IV z dynastii Luksemburgów. Przypuszcza się, że został ukryty w latach 1405-1411. Monety po konserwacji są prezentowane w Oleśnickim Domu Spotkań z Historią [→ Oleśnicki Dom Spotkań z Historią].

Foto: Krzysztof Dziedziec

◀ Lapidarium i Kamień Pamięci Pokoleń

- ◆ ul. Cmentarna

Lapidarium w parku Klonowym utworzono w 2022 r. Zgromadzono w nim ok. 30 płyt nagrobnych (całych lub ich fragmentów) z istniejących przed

Foto: Krzysztof Dziedziec

1939 r. cmentarzy. W centrum znajduje się blok granitowy – fragment wyburzonego cokołu pomnika cesarza Fryderyka III. Są też tablice informacyjne z opisami. Cała przestrzeń ma kształt okręgu i jest ciekawie wkomponowana w zielen parkową.

Na skraju parku przy ul. Cmentarnej znajduje się Kamień Pamięci Pokoleń, zaprojektowany przez prof. Alojzego Gryta, odsłonięty w 2007 r. Ten pomnik jest poświęcony dawnym niemieckim mieszkańcom Oleśnicy (Oels), pochowanym na miejscowych cmentarzach. Obecny park Klonowy był miejscem jednego z nich.

Pomnik Ery Kosmicznej

♦ u zbiegu ulic 3 Maja i Cieszyńskiego

Tuż za linią muru obronnego, w zagłębieniu po dawnej fosie miejskiej, znajduje się unikatowa, aczkolwiek współczesna, pomnikowa realizacja warta uwagi. To wykonany w 1969 r. z aluminium pomnik

Ery Kosmicznej (pomnik Kosmonautów) autorstwa Jerzego Boronia (współpraca prof. Alojzy Gryt), upamiętniający historyczny lot Jurija Gagarina w kosmos w 1961 r. Rzeźba umiejscowiona jest w niecce wyłożonej kamienną kostką. Kiedyś na murze widniał napis o treści: „Dnia 12 04 1961 z terenu Związku Radzieckiego wyruszył na zwycięski podbój przestworzy pierwszy człowiek Jurij Gagarin. Cześć i chwała bohaterom zdobywcom kosmosu”.

Foto: Krzysztof Dziedzic

◀ Muzeum Foteli Katapultowych

- ◆ ul. 3 Maja 18
- ◆ Wejście w wyznaczonych dniach i godzinach. Wstęp bezpłatny.

Foto: Krzysztof Dziedziec

Prywatne muzeum w holu dawnego kina „Meteor” utworzył w 2020 r. oleśnicki pasjonat lotnictwa Radosław Szukała. Placówka ma oficjalny status muzeum nadany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jest unikatowa w skali kraju. Znajdują się tu przede wszystkim fotele katapultowe, ale także bogata kolekcja związana z lotnictwem i wojskowością. Można obejrzeć m.in. kombinezony pilotów, mundury, przyrządy pokładowe, pamiątki po lotnikach, odznaczenia i medale. Jest tu fragment samolotu RWD-6, w którym zginęli por. Franciszek Żwirko i inż. Stanisław Wigura.

Na trasie rekreacyjnej - parki

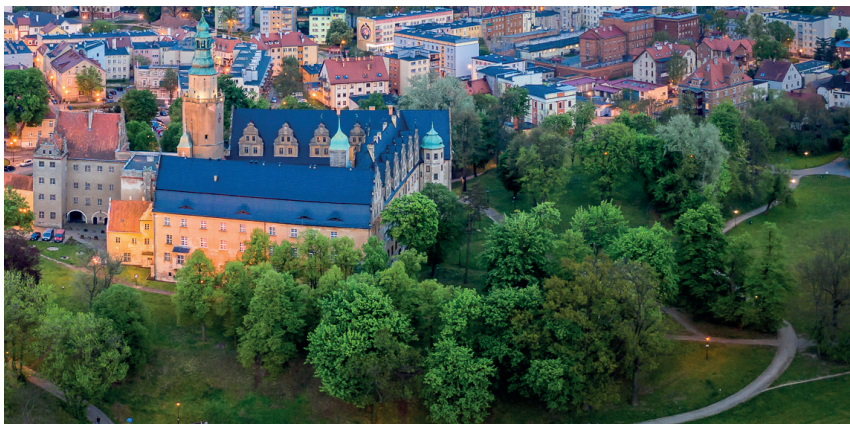
Park Zamkowy

- ◆ Dwa dogodne bezpłatne parkingi miejskie znajdują się przy ul. Wałowej.

Zakładanie parku przy zamku rozpoczęli Wirtembergowie na pocz. XVIII w. Pierwotnie otaczał zamek od strony południowej i wschodniej. Park Zamkowy pokazany jest na rycinie F.G. Endlera z początku XIX w. Widać na niej staw Wałowy i staw Zamkowy, rozdzielone groblą z alejką obsadzoną drzewami. W XIX w. park Zamkowy utrzymywany był w stylu angielskim. Na pocz. XX w. odnowiono go. Oba stawy zostały zlikwidowane, pozostał otaczający zamek park.

Park Zamkowy jest wpisany do rejestru zabytków nieruchomości województwa dolnośląskiego.

Foto: Daniel Grodzinski

Park Książąt Oleśnickich

◆ Dwa dogodne bezpłatne parkingi miejskie znajdują się przy ul. Wałowej.

Foto: Daniel Grodziński

Park Książąt Oleśnickich został założony przez Karola II Podiebrada w pobliżu zamku. Nosił on nazwę Fasanerie (z niem. *Bažanciarnia*). Posadzono w nim m.in. egzotyczne rośliny. Znajdowały się tu letni dom wypoczynkowy i ptaszarnia.

Obecnie jest to rozległy teren zielony z wyznaczonymi alejkami o szutrowej nawierzchni, małą architekturą, placem zabaw i boiskiem do badmintonu. Latem spacerowicze znajdą tu cień, jaki dają wysokie drzewa. Można też wypatrywać wiewiórek. Na skraju parku, w obniżeniu terenu przy ul. Kruczej, znajduje się malowniczy staw, zamieszkiwany przez dzikie ptactwo. Staw powstał w miejscu podmokłej łąki.

Park Nad Stawami

- ◆ Darmowe parkingi miejskie znajdują się przy ul. Spacerowej i Brzozowej.

Foto: Daniel Grodziński

Budowę parku Nad Stawami rozpoczęto w 1922 r., w miejscu rozlewisk rzeki Oleśnica. Ukończono go jako kompleks rekreacyjny w roku 1927. W jego skład weszły park miejski ze stawem gondolowym, kąpielisko i stadion. Znajdowały się tam m.in. budynek przystani z kawiarnią, mostek, wyspa, tor saneczkowy.

Obecnie jest to największy teren spacerowy Oleśnicy, z najdłuższymi alejkami dla pieszych i rowerzystów. Prowadzą one nie tylko dookoła stawów, ale także przez tzw. Wodociągi (ulożony jest tam zakład wodociągowy z 1898 r.), biegnące wzdłuż rzeki podmokłe zielone tereny zachowane w stanie naturalnym (częściowo objęty ochroną obszar „Natura 2000”). Ścieżką wzdłuż rzeki można dotrzeć do parku Książąt Oleśnickich.

Dwa połączone stawy, po których można pływać kajakami i rowkami wodnymi, rozdziela malowniczy drewniany mostek. Jest tu też amfiteatr, w którym odbywają się imprezy kulturalne i sportowe.

W sąsiedztwie znajduje się kompleks rekreacyjny z dużym placem zabaw, siłownią plenerową, parkourem, skateparkiem, pumptruckiem i górką na sporty zimowe, ścieżką edukacyjno-treningową dla osób na wózkach inwalidzkich.

Po drugiej stronie parku Nad Stawami położone są obiekty Oleśnickiego Kompleksu Rekreacyjnego „Atol” - basen kryty, saunarium z grotą solną, siłownia & fitness, aquapark letni, stadion lekkoatletyczno-piłkarski z bieżnią tartanową, hala sportowa, korty tenisowe i do squasha, przystań wodna, miasteczko zabaw/lodowisko, ścianka wspinaczkowa, boisko do siatkówki.

Kompleks sportowo-rekreacyjny przy ul. Wileńskiej

- ◆ Bezpłatny parking miejski znajduje się u zbiegu ulic Wileńskiej i Kruczej. W kompleksie jest miejska toaleta.

Kompleks przy ul. Wileńskiej powstał w miejscu historycznej strzelnicy, czynnej jeszcze w l. 50. XX w., później zamienionej na trawiaste boisko. W ostatnich latach władze miasta urządziły tu atrakcyjny, starannie zaaranżowany, teren rekreacyjno-sportowy. Jest duży plac zabaw dla dzieci, tyrolka, rampa deskorolkowa, niewielki park z tężnią solankową, wybieg dla psów, a w części sportowej boisko piłkarskie, boisko do koszykówki/lodowisko, siłownia plenerowa, stoły do tenisa.

Foto: Krzysztof Dziedzic

Propozycje spacerów

Trasa nr 1: „Na tropie tajemnic”

♦ studnia w wieży zamkowej → łazienka w szafie w Pałacu Wdów → dyskretnie schody w półokrągłej pałacowej klatce schodowej → sala z freskami Zofii Sokół-Jabłońskiej w wieży → książki na łańcuchach w Bibliotece Łańcuchowej → sarkofagi książęce w Krypcie Wirtembergów → dołki pokutne na elewacji kościoła zamkowego → znaki istnienia na elewacji kościoła NMP

Trasa nr 2: „W orbicie książęcej rezydencji”

♦ Zamek Książąt Oleśnickich → kościół św. Jana (Biblioteka Łańcuchowa) ♦ Kaplica Wirtembergów ♦ Krypta Wirtemberska) → Kolumna Żółtych Godów → Oleśnicki Dom Spotkań z Historią

Trasa nr 3: „Szlakiem 4 (a nawet 5) kościołów”

♦ mur obronny przy ul. Wałowej → Brama Wrocławska → kościół Zbawiciela → kościół św. Trójcy → połączone kościoły NMP i św. Jerzego → Dom Wdów → Rynek → ratusz → Kolumna Zwycięstwa → kościół św. Jana

Trasa nr 4: „Spacerkiem przez Stare Miasto”

♦ połączone kościoły NMP i św. Jerzego → Dom Wdów → Rynek → ratusz → Kolumna Zwycięstwa → Brama Wrocławska

Trasa nr 5: „Szlakiem średniowiecznych fortyfikacji miejskich”

♦ mur obronny przy ul. Wałowej → Brama Wrocławska → mur obronny wzdłuż ul. Rzemieślniczej → wieża kościoła NMP → mur obronny pomiędzy ulicami Sinapiusa i Okrężną → mur obronny przy ul. Kilińskiego → wejście na podwójny pierścień murów pomiędzy ulicami Cieszyńskiego i Prusa → basteja → pomnik Ery Kosmicznej w dawnej fosie → mur obronny przy ul. Młynarskiej → przed-

bramie zamku (barbakan) z zamurowanymi oknami szczelinowymi i otworami strzelniczymi → wieża zamkowa → fosa zamkowa i bastiony ziemne (południowy i zachodni)

Trasa nr 6: „Na tropie rzeźbiarza Gerharda Hendrika z Amsterdamu (1559-1615)”

(z książką Piotra Oszczanowskiego „Złoty medalion oprawiony czterema diamentami”)

◆ kościół św. Jana (ambona ◇ epitafium z Chrystusem na krzyżu na ścianie zewnętrznej) • zamek (dekoracja rzeźbiarska portalu przedbramia ◇ trzy kartusze herbowe w balustradzie schodów dziedzińca) → ratusz (płaskorzeźby w klatce schodowej)

Trasa nr 7: „Na tropie rzeźbiarza Johanna Oslewa z Würzburga (1526-1575)”

◆ kościół św. Jana (nagrobny pomnik tumbowy Jana Podiebrada i Krystyny z Szydłowieckich z 1557 r. z podpisem rzeźbiarza JOA[NN]ES OSLEW WIRCZBURGEN[SIS] ◇ epitafium Jerzego II Podiebrada na ścianie prezbiterium ◇ epitafium Oslewa na ścianie zewnętrznej) → zamek (zespół intarsji w wykuszu cylindrycznym na II piętrze Pałacu Wdów)

Trasa nr 8: „Szlakiem pamięci prof. Antoniego Cieszyńskiego (1882-1941)”

◆ Oleśnicki Dom Spotkań z Historią (prezentacja i instalacja dźwiękowa nt. A. Cieszyńskiego) → Rynek (pamiątkowa tablica na kamienicy nr 11) → pomnik Cieszyńskiego przy ul. Cieszyńskiego

Trasa nr 9: „Na tropie ksiąg i pisarzy”

◆ Oleśnicki Dom Spotkań z Historią (Wirtualna Biblioteka Łańcuchowa ◇ 3 książki wypożyczone z Biblioteki Łańcuchowej ◇ Biblioteka Cyfrowa ◇ sylwetki i portrety pisarzy) → Biblioteka Łańcuchowa w kościele św. Jana → kamienica przy ul. Kościelnej 13, w której zamieszkiwał pisarz Karl von Holtei → kościół NMP, w którym pastorem był i został pochowany polski pisarz Jerzy Bock → przedszkole przy ul. Kilińskiego 9 powstałe dzięki fundacji założonej przez Karla von Holteia → Oleśnicka Biblioteka Publiczna im. Mikołaja Reja przy ulicy Reja 10 (wystawy czasowe ◇ mural Justyny Frąckiewicz na 75-lecie OBP)

Trasa nr 10: „Na tropie sztuki współczesnej”

Oleśnicki Dom Spotkań z Historią (prezentacja i instalacja dźwiękowa nt. Sigmar Polke) → pomnik Jana Pawła II (autor prof. Czesław Dźwigaj) przy bazylice → sala z freskami Zofii Sokół-Jabłońskiej z 1980 r. w wieży zamkowej → pomnik Ery Kosmicznej (autor Jerzy Boroń) przy ul. Cieszyńskiego → galeria Brama Wroclawska (wystawy czasowe) → instalacja Kurta Fleckensteina przy kościele św. Jerzego i NMP → popiersie Chopina (autor Bogdan Hofman) na cokole przedwojennego pomnika Bismarcka przed Szkołą Muzyczną → zespół rzeźb uczniów i absolwentów Szkoły Rzemiosł Artystycznych w Jeleniej Górze z 1977 r. → rzeźba Marii Skłodowskiej-Curie autorstwa Xawerego Dunikowskiego w holu ZSP przy ul. Wojska Polskiego 67 → galeria w MOKiS przy ul. Kochanowskiego 4 (wystawy czasowe) → pomnik Jana Pawła II (autor prof. Czesław Dźwigaj) przy kościele NMP Matki Miłosierdzia → pomnik Michała Archanioła (autor Zbigniew Podurciel) przy plebanii kościoła NMP Matki Miłosierdzia

Trasa nr 11: „Z małymi odkrywcami w poszukiwaniu historii i zabawy”

Oleśnicki Dom Spotkań z Historią (podświetlana makieta dawnego miasta ◊ legendy audio ◊ gra wirtualna ◊ animowana bajka wg sztuki księcia oleśnickiego Fryderyka Augusta ◊ aplikacja „Znajdź różnice” ◊ wybite monety oleśnickiej) → Brama Wroclawska → mur obronny → powrót na parking → przejazd na parking przy ul. Spacerowej → park nad Stawami (rowery wodne ◊ drewniany mostek ◊ plac zabaw ◊ parkour)

Trasa 12: „W poszukiwaniu pomników, miejsc pamięci i rzeźb plenerowych”

◆ Kolumna Złotych Godów → pomniki Golgota Wschodu, Jana Pawła II, Serca Pana Jezusa przy bazylice → pomnik Ery Kosmicznej → pomnik prof. Antoniego Cieszyńskiego → Kolumna Zwycięstwa → Nike z Kolumny Zwycięstwa w Oleśnickim Domu Spotkań z Historią → rzeźba Oli z różą na Rynku → pomnik Fryderyka Chopina → instalacja Kurta Fleckensteina przy kościele św. Jerzego i NMP → obelisk „Bohaterskim Powstańcom Warszawy” i zespół 10 rzeźb dębowych uczniów i absolwentów Szkoły Rzemiosł Artystycznych w Jeleniej Górze z 1977 r. → pomnik

II Armii Wojska Polskiego → Kamień Pamięci Pokoleń (autor prof. Alojzy Gryt), Lapidarium, Dęby Pamięci w parku Klonowym (drzewka i tabliczki imienne ofiar zbrodni w Katyniu) → pomnik cmentarny Orła Białego na cmentarzu komunalnym → pomnik na Cmentarzu Wojennym Żołnierzy Armii Radzieckiej → pomniki Jana Pawła II (autor prof. Czesław Dźwigaj), Michała Archanioła (autor Zbigniew Podurgiel), Ofiar Katynia i Katastrofy Smoleńskiej, obelisk Związku Sybiraków wokół kościoła NMP Matki Miłosierdzia → rzeźba Chrystusa Króla Wszechświata (autor prof. Janusz Kucharski) nad wejściem do kościoła → pomnik Kombatantów Rzeczypospolitej → rzeźba Aleksandry Biedki z 2012 r. „Ola z piłką” i Aleja Zasłużonych dla Sportu przy hali sportowej założona w 2010 r. (tabliczki imienne i drzewka) → obelisk ku pamięci Żołnierzy Wyklętych (z tabliczkami imiennymi)

Trasa nr 13: „Zielony szlak dla wytrwałych piechurów (lub rowerzystów)”

◆ parking przy ul. Wałowej → mury obronne → Brama Wrocławska → wzdłuż muru ul. Rzemieśniczą → skwer z obeliskiem „Bohaterskim Powstańcem Warszawy” → park Nad Stawami - dookoła stawów (wersja maksimum: spacerowa pętla na Wodociągi) → ścieżka wzdłuż rzeki Oleśnica → park Książąt Oleśnickich

Trasa nr 14: „Dla miłośników fruwania w przestworzach”

◆ Muzeum Foteli Katapultowych → pomnik Ery Kosmicznej → przejazd na parking u zbiegu ulic Wileńskiej i Poprzecznej → pomnik Samolot TS-11 „Iskra” (widoczny przez ogrodzenie na zamkniętym terenie jednostki wojskowej przy ul. Wileńskiej 14)

Trasy spacerów są propozycjami autorskimi. Realizacja niektórych z nich wymaga inwencji i uzgodnienia z administratorami obiektów. CKiW OHP oferuje własną trasę zwiedzania zamku z audioprzewodnikami.

Warto jeszcze zobaczyć w Oleśnicy

Foto: Daniel Grodziński

Dawny hotel „Dworcowy” wybudowany przed 1873 r.,
dziś Oleśnicka Biblioteka Publiczna (ul. Reja 10)

Foto: Daniel Grodziński

Pałacyk Rothkirchów wybudowany w l. 1877-1882
(ul. 11 Listopada 24)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Dawna Poczta Cesarsko-Królewska z 1894 r.,
dziś poczta główna (ul. 3 Maja 50)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Dawny Sąd Okręgowy i Ziemski z 1896-1897 r.,
dziś Sąd Rejonowy (ul. 3 Maja 48)

Foto: Daniel Grodziński

Dawny szpital z 1886-1887 r., dziś Centrum Usług
Społecznych (ul. Armii Krajowej 2)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Klasycystyczna brama cmentarna z 1823 r.
(ul. Wojska Polskiego)

Foto: Daniel Grodzinski

Kaplica cmentarna z 1889 r. (ul. Wojska Polskiego)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Dawny klub oficerski Batalionu Jegrów nr 6 z 1890 r.
(ul. Spacerowa 1)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Pałacyk Prittwitzów wybudowany przed 1865 r.
(ul. Wojska Polskiego 12)

Foto: Daniel Grodzinski

Wieża ciśnien wybudowana w l. 1896-1897
(ul. Wojska Polskiego)

Foto: Krzysztof Dziędzic

Dawne kasyno oficerskie Regimentu Dragonów z 1905 r. (ul. Wojska Polskiego)

Foto: Daniel Grodzinski

Dawne koszary Regimentu Dragonów nr 8 z l. 1902-1904 (ul. Wojska Polskiego)

Foto: Daniel Grodzinski

Plac Zwycięstwa z fontanną letnią

Foto: Krzysztof Dziędzic

Skwerek z obeliskiem „Powstańcom Warszawy” i zespołem rzeźb drewnianych (pomiędzy ulicami Wojska Polskiego i Rzemieśniczą)

Foto: Daniel Grodzinski

Dawne Królewskie Seminarium z 1879 r. (ul. Armii Krajowej 47)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Witraż z herbem uroczystym Oleśnicy wykonany w l. 1911-1913 w przedsionku I LO (ul. Słowackiego 4)

Foto: Daniel Grodzkiński

Mural „Miasto wież i róż” Macieja Polaka (ul. Wrocławska)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Pomnik prof. Antoniego Cieszyńskiego (ul. Cieszyńskiego)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Remiza strażacka z 1861 r. (ul. Zamkowa)

Foto: Krzysztof Dziedzic

Dawna Ewangelicka Szkoła dla Chłopców wybudowana w l. 1911-1913, dziś I Liceum Ogólnokształcące i Szkoła Podstawowa nr 7 (pomiędzy ulicami Słowackiego i Chopina)

Oleśnickie ciekawostki

- Gościem następcy tronu był na zamku ok. 1925 roku James Oliver Curwood (1878-1927), słynny amerykański pisarz, autor znanych na całym świecie powieści przygodowych („Włóczęgi północy”, „Szara wilczyca”).

- W Oleśnicy ok. 1420 roku rozpoczyna się akcja „Narrenturm” - pierwszego tomu „Trylogii o Reynevanie” Andrzeja Sapkowskiego, twórcy literatury fantasy.

- W Oleśnicy i jej okolicach działali seryjni mordercy. Największym złoczyńcą był zabójca i kanibal Melchior Hedloff (ok. 1606-1654), znany jako Strzelec Melcher. Zabił co najmniej 251 ludzi. Ten były żołnierz został schwytany i stracony w Oleśnicy – najpierw darto jego ciało rozżarzonymi cęgami, potem zdzierano mu skórę, a na końcu połamano kołem. Arkebus Hedloff’a, który znajdował się w zamkowej Kunstkamerze (gabinet osobliwości), trafił do Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Jest na nim wyrytych 31 karbów, odpowiadających liczbie zastrzelonych tą bronią osób. Michael Moises uśmiercił „tylko” 26 osób. Wyrok śmierci poprzez rwanie gorącymi cęgami i łamanie kołem wykonano na nim w 1616 r.

- 15 marca 1813 r. król Prus Fryderyk Wilhelm III i car Rosji Aleksander I, po spotkaniu w podoleśnickiej wsi Spalice, wkroczyli przez łuk triumfalny do Oleśnicy i zatrzymali się w siedzibie ziemstwa w rynku. Ich wizyta w mieście trwała trzy godziny. Było to jedyne w historii Oleśnicy spotkanie głów państw.

- W Oleśnicy wydrukowano w 1630 r. najważniejsze dzieło śląskiej astronomki Marii Kunic „Urania propita”, będące udoskonaleniem katalogu astronomicznego Johannesesa Keplera.

- Johannes Sinapius (1667-1725) to śląski historyk, dramatopisarz, nauczyciel. Przez 16 lat (1692-1708) związany był zawodowo i rodzinnie z Oleśnicą. Od 1692 r. prorektor i bibliotekarz w książęcym *Gimnasium Illustrre*, od 1700 r. jego rektor. W 1694 r. ożenił się z oleśniczanką Marią Elizabeth Titz. Autor „Olsnographii” - pierwszej historii Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego.

- W zamku znajdowała się prywatna biblioteka księżęca. W 1885 r. została ona przekazana do Królewskiej Biblioteki Publicznej w Dreźnie (obecnie Saksońska Biblioteka Państwowa i Uniwersytecka). Poważna część księgozbioru została zniszczona w wyniku bombardowania Dreżna pod koniec II wojny światowej.

- W bibliotece oleśnickiego zamku przechowywany był rękopis opery komicznej W. A. Mozarta „Rzekoma ogrodniczka”.

- Karl Ditters von Dittersdorf skomponował kilka oper dla teatru książęcego w Oleśnicy na zamówienie księcia Fryderyka Augusta.

- Wichura, która przeszła przez Oleśnicę w 1706 r., zniszczyła wiele budynków i wieże kościelne. Z kolei w 1760 r. miasto ogarnął ogromny pożar, po którym ocalały jedynie kościoły, zamek i 17 domów.

- Delegat rady miejskiej Poznania przybył do Oleśnicy w 1539 r., by obejrzeć wieżę ratusza jako wzór dla odbudowywanego ratusza poznańskiego.

- Pochodzący z kościoła zamkowego heraldyczny witraż gabinetowy z herbem miejskim Oleśnicy, wykonany na zamówienie księcia Karola II Podiebrada i datowany na 1597 rok, znajduje się w zbiorach Muzeum Architektury we Wrocławiu.

- W plafonie schodów cesarskich Uniwersytetu Wrocławskiego znajduje się XVIII-wieczne malowidło przedstawiające oleśnickiego księcia Karola Fryderyka Wirtemberga na tle m.in. panoramy Oleśnicy.

- Widok zamku w Oleśnicy, konkretnie Pałacu Wdów, jako perły architektury śląskiej znajduje się na polichromii Emila Noellnera z pocz. XX w. w auli dawnej Szkoły Rzemiosł Budowlanych w Katowicach, obecnie Akademii Muzycznej.

- Księżę Karol Chrystian Erdmann Wirtemberg (1716-1792) założył na wzór Karlsruhe na planie gwiazdy osadę Karlsruhe (dziś Pokój w powiecie namysłowskim), która stała się najpierw jego letnią (myśliwską), a potem stałą rezydencją. Kiedy wraz ze śmiercią księcia wygasła linia oleśnicka Wirtembergów, Karlsruhe przejął księżę Eugeniusz Fryderyk Henryk Wirtemberg, założyciel „drugiej linii śląskiej”. Rządy Wirtembergów na Śląsku zakończyły się w Oleśnicy w 1792 r., ale były kontynuowane w Pokoju faktycznie do roku 1945.

Bibliografia

- Bimler K., *Die Schlesischen Massiven Wehrbauten. Band 3. Fürstentum Oles-Wohlau*, Wrocław 1942.
- Bock J., *Nauka domowa i wyjątki z Agendy*, oprac. W. Ogrodziński, Katowice, 1936.
- Bülow U.M., *Oels, wie wir es Kannten mit Adressenverzeichnis 1935/36*, Scheinfeld, 1986.
- Bülow U.M., *Der schlesische Kreis Oels mit seinen Stadt- und Landgemeinden*. Würzburg, 1994.
- Czapliński M., Kaszuba E., Wąs G., Żerelik R., *Historia Śląska*, Wrocław 2002.
- Czartoryska I., *Dyżuranszem przez Śląsk. Dziennik podróży do Cieplic w roku 1816*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1968.
- Czeska historia Śląska. Ze szczególnym uwzględnieniem Oleśnicy i Księstwa Oleśnickiego*, red. W. Mrozowicz, Katowice, 2017.
- Das Buch der Stadt Oels in Schlesien*, red. E. Schlitzberger, Berlin - Spandau, 1930.
- Das Haus Württemberg. Ein biographisches Lexikon*, Stuttgart, 1997.
- Drabina J., *Miasta śląskie w średniowieczu*, Katowice, 1987.
- Dziedzic K., *Na ratunek krypcie*, „Panorama Oleśnicka” 2003, nr 25.
- Dziedzic K., *Oleśnickie legendy, podania i bajania*, Wrocław, 2009.
- Dziedzic K., *Pozdrowienie z Oleśnicy. Pocztówki z lat 1896-1944 z kolekcji autora*, Oleśnica - Wrocław, 2010.
- Dziedzic K., *Pozdrowienie z powiatu oleśnickiego. Pocztówki z lat 1898-1943 z kolekcji autora*, Oleśnica – Wrocław, 2013.
- Dziedzic K., *Civitas nostra Oleśnicz A.D. 1255. W 760. rocznicę lokacji miasta Oleśnicy*, „Miscellanea Oleśnickie” 2015, nr 1.
- Dziedzic K., *Pamiętka z Oleśnicy. Miasto w obrazach i słowach*, Oleśnica, 2015.
- Dziedzic K., *Pozdrowienie z Oleśnicy 2. Pocztówki z lat 1898-1944 z kolekcji autora*, Oleśnica, 2018.
- Dziedzic K., *Antoni Cieszyński. Pionier stomatologii polskiej*, Oleśnica, 2021.
- Inwentarz księgozbioru dawnej biblioteki ewangelickiego kościoła zamkowego, obecnie kościoła parafialnego pw. św. Jana Ewangelisty w Oleśnicy*, oprac. M. Samocka-Lipińska, Wrocław, 2001.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. Województwo wrocławskie. Oleśnica, Bierutów i okolice*, t. 4, z. 1, red. J. Pokora, M. Zlat, Warszawa, 1983.
- Kokot S., *Tragiczne dziedzictwo*, [maszynopis niepublikowany] Oleśnica.
- Milejski P., *Skarb groszy praskich z Oleśnicy*, Katowice, 2015.

- Mrozowicz W., *Krypta wirtemberska w kościele zamkowym w Oleśnicy*, Wrocław, 2004.
- Mrozowicz W., Wiszewski P., *Oleśnica od czasów najdawniejszych po współczesność*, Wrocław, 2006.
- Nienaltowski M., Witryna internetowa www.olesnica.nienaltowski.net.
- Nienaltowski M., *Wirtembergowie. Książęta na Oleśnicy, Bierutowie i Dobroszycach*, Oleśnica, 2019.
- Nienaltowski M., *Zamek księżęcy w Oleśnicy. Od czasów piastowskich po współczesność*, Katowice, 2017.
- Nienaltowski M., *Podiebradowie w dziejach księstwa ziebicko-oleśnickiego 1495-1647, Oleśnica*, 2013.
- Oleśnica. Monografia miasta i okolic*. red. S. Michalkiewicz, Wrocław, 1981.
- Oszczanowski P., *Złoty medalion oprawiony czterema diamentami*, Wrocław, 2012.
- Parafia św. Jana Apostoła w Oleśnicy. Konserwacja kościołów*, red. ks. W. Ozimek, Oleśnica, 2009.
- Parafia św. Jana Apostoła i Ewangelisty w Oleśnicy*, red. ks. W. Ozimek, ks. Z. Jaroszek, Wrocław - Oleśnica, 2008.
- Pauch S., *Problem niszczenia śladów dotkowych na obszarze Polski, zachowanych na elewacjach wybranych świątyni gotyckich*, „Nasza Przeszłość” 2020, nr 134.
- Pauch S., *Ślady dotkowe na obszarze Polski* – katalog, „Studia Pelpińskie” 2020, nr 54.
- Przyłęcki M., *Zabytki Oleśnicy* [cykl artykułów], „Panorama Oleśnicka” 1994, nry 27, 29, 31, 33, 34, 37, 38, 39, 41, 44, 46, 48; 1995, nr 1, 3, 5, 7, 11, 12, 14, 17, 18, 19, 21.
- Przyłęcki M., *Z historii Oleśnicy* [cykl artykułów], „Panorama Oleśnicka” 1994, nry 26, 28, 30, 32, 35, 40, 42, 45, 47, 50; 1995, nr 2, 4, 6, 10.
- Przyłęcki M., *Najcenniejsze zabytki Oleśnicy*, „Zapiski Oleśnickie” 1995, nr 2.
- Przyłęcki M., *Zabytki Oleśnicy*, „Zapiski Oleśnickie”, 1995, nr 1(2).
- Przyłęcki M., *Zamek w Oleśnicy*, wyd. II, Wrocław, 1989.
- Przyłęcki M., *Odbudowa i rewaloryzacja Oleśnicy w latach 1955-1980 na tle problemów konserwatorskich zabytkowych miast Dolnego Śląska*, Warszawa, 1985.
- Pyzik J.A., *Arcybrodnierz połamany kołem*, „Panorama Oleśnicka” 1995, nr 23.
- Pyzik J.A., *Kościelne nieczistości*, „Panorama Oleśnicka” 1995, nr 5.
- Sinapius J., *Olsnographia*, Leipzig - Frankfurt, 1707.
- Starzewska M., *Oleśnica*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1963.
- Tempki Z., *Oleśnica - miasto wież i róż*, Wrocław, 1970.
- Wirtemberska M., *Niektóre zdarzenia, myśli i uczucia doznane za granicą*, Warszawa, 1978.

ISBN 978-83-958971-1-5

9 788395 897115

